

BELVEDERE

MERIDIONALE

KISKÖNYVTÁR 1.

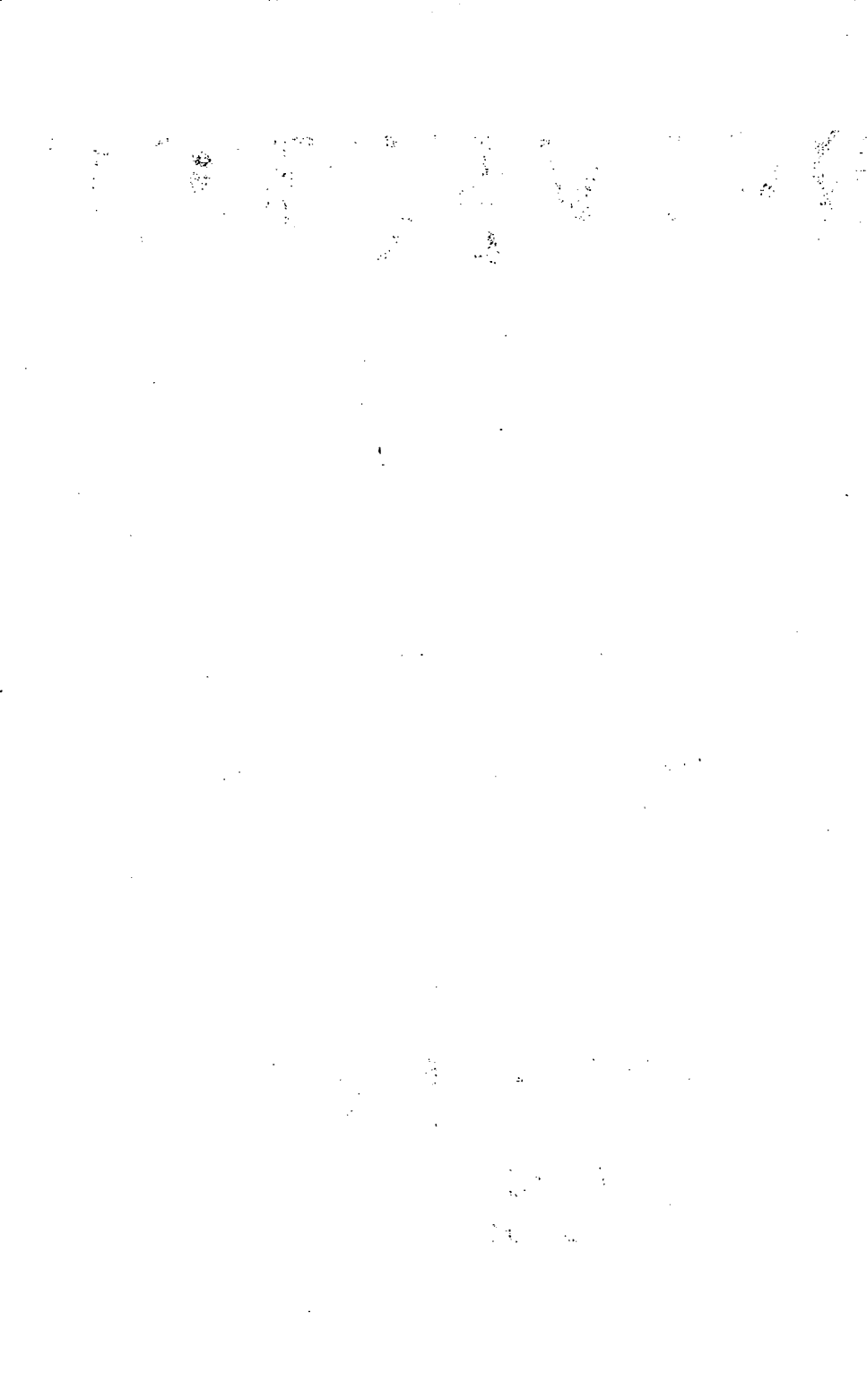
Mátyás király emlékére

halálának 500. évfordulóján

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
Történettudományi Tanszék

Szeged

1990

Mátyás emlékünnepe

Meghívó

A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola

1990. március 29-én

jubileumi megemlékezést rendez

Hunyadi Mátyás

halálának 500. évfordulóján,

amelyre tisztelettel meghívom.

Dr. Békési Inre

Dr. Békési Inre

főiskolai főigazgató

A megemlékezés programja:

9 h. Ünnepi szeminárium

/történelmi előadó/

Kancsár Attila III. évf. magyar-történelem szakos hallgató

Mátyás német politikája /3-11. p./

Dr. Sulyok Hedvig főiskolai adjunktus

Mátyás és Itália /12-20. p./

Papp Sándor IV. évf. magyar-történelem szakos hallgató

A török kérdés Mátyás korában /21-28. p./

Olajos Terézia I. évf. magyar-történelem szakos hallgató

Mátyás "cseh" zsoldosai /29-37. p./

Sümei József főiskolai tanársegéd

Mátyás egyházpolitikája /38-45. p./

11³⁰

Koszorúzás Mátyás szegedi emlékműveinél

/Havi Boldogasszony templom, Nemzeti Pantheon/

16 h. "Mátyás király Szögedében"

/Jelmezes felvonulás a Kőrász utcán/

18 h. "Királyi fogadás"

/Topolya Sportcsarnok: Mátyás emlékműsor. -- Közreműködnek az

Ének-Zene és a Történettudományi Intézet hallgatói. /Rendezők:

Sümei József és Nyulassy Ágnes főiskolai tanársegédek./

Hölgyeim, Uraim!

Tisztelettel köszöntöm Önöket a Mátyás-ünnepség első program-pontján, a Mátyás királyságának, életművének különböző szakaszait és vonatkozásait elemző felolvasóúléseken.

Engedjék meg, hogy a megnyitás okán néhány gondolatot felvessek -- a nem-szakember bátorságával -- arról, hogy milyen tanulságokkal szolgálhat a mai változó világ magyarjának a nagy király.

Ma keressük helyünket Európában, Nyugat-Európához akarunk felzárkózni. Mátyás nem akart, ő benne élt kora Európájában -- oly módon élt benne, hogy országa földrajzi fekvését nem tévesztette soha szem elől. Így ellentétes tendenciákat sikerült magyar földön szintetizálnia: sajátos, európai mércével is komolyan számba veendő országot és kultúrát teremtett meg ily módon.

Napjaink egyik legtöbbször hangoztatott társadalomépítő elve a demokrácia. Mátyás királyt -- némi egyszerűsítéssel -- a demokrácia, a népakarat emelte trónra. Tanuljuk meg Mátyás királytól a valós egyéni teljesítmény elismerésén alapuló demokratikus társadalmi mobilitás tiszteletét!

Végül e rövid megnyitó zárásaképpen engedjenek meg még egy utolsó "aktualizálást". A mátyási életmű egyes mozzanatait illetően mind a magyar, mind a román nép jogos örökösnek tekinti magát. E kettősség szakszerű áttekintésére én nem vállalkozhatom, de mint gondolkodó, mint magyar, mindenképp azt látom nagyobb optimizmussal, azt tartom mértékadónak a sorsközösségből, ami összeköti e két népet és nem azt, ami szétválasztja.

Itt és most köszönöm meg a JGYTF Történettudományi Tanszék oktatóinak, hallgatóinak -- személyesen dr. Szegfű László tanszékvezető főiskolai tanárnak --, hogy kiváló királyunk emlékűnnepét gondosan megszervezték.

Dr. Lengyel Zsolt
főigazgató-helyettes

Émléklap

Mátyás király halála 500. évfordulójának emlékére a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán 1990. március 29-én rendezett jubileumi program megvalósításában való lelkiismeretes és tevékeny közreműködéséért

valamennyi aktív résztvevőt

főigazgatói dícséretben részesítem.

S z e g e d, 1990. április 25.

(Dr. Békési Imre)
főigazgató

Hunyadi Mátyás német politikája

A bécsi helyi szerződés

Hunyadi Mátyás (1458-1490) a magyar trónt mint megválasztott magyar király 1458. február 14-én foglalta el. A koronázásra várni kellett, hiszen a magyar korona III. Frigyes birtokában volt. "A korona nem jelenti csak szűkebb értelmezésben a magyar királyságot, hanem az egész területet, amely a magyar király törvénykezése alatt áll, a magyar birodalom egységét és a terület összetartozását." (Eckhart: Szentkorona-eszme) Az ifjú magyar király legfontosabb feladata a korona visszaszerzése, hogy hatalmát törvényesítse. Már 1458 tavaszán küldetést indít a császárhoz Vitéz János váradi püspök vezetésével.

III. Frigyes 40 ezer forintot követelt, sőt, ha Sopront is visszaadja, akkor még 10 ezer forintot -- Vitéz ezzel szemben csak 12 ezer aranyat kínálhatott. A császár VI. Albrecht fivérével, Ausztria főhercegével való viszályában Alsó- és Felső-Ausztria birtoklásáért, továbbá a magyar korona jogigényéért küzdött. Más legitim trónkövetelők, így IV. Kázmér lengyel király, Vilmos szász-weimari herceg és a császár harmadik testvére, Zsigmond tirolifőherceg igényei elsikkadtak, hiszen a magyar király ellen létrejött bárói párt Garai László és Újlaki Miklós vezetésével III. Frigyeset választotta meg magyar királynak 1459. február 17-én. A bárói párt a szent korona jogos tulajdonosának tekintve választotta meg a császárt, így jogigényének legitim volta problémákat okozott. A magyar haderő Szentmártoni Nagy Simon macsói bér irányításával április 7-én vereséget szenvedett, de április 12-én revansot vett vereségeért a fellázadt nemesek csapatain. Ezután Mátyás hadat nem vezet -- tárgyalásokat folytat.

A császár szövetséget kötött Podjebrád György cseh királlyal Mátyás ellen, aki kiterjesztette szövetségét II. Lajos bajor hercegre, de csak diplomáciai csatározások folynak. A magyar uralkodó

hiába fordul 1461 februárjában a nürnbergi birodalmi gyűléshez, mert a német-római császár figyelmeztetésüket nem méltatta figyelemre. 1461. április 10-én Mátyás szövetséget kötött VI. Albrecht osztrák főherceggel, s ezután együtt támadták a magyar korona örököjét, III. Frigyes mind a katonai, mind a diplomáciai /a pápa is ellenfelét támogatta/ tényezők hátrálására kényszerítették, így 1462. április 3-án előzetes szerződést kötött Vitéz Jánossal.

- 1/ A határviszály kártalanításáért és a magyar korona tárolásáért III. Frigyes 80 ezer forintot követelt.
- 2/ A magyar falvak és Forchtenstein és Kobersdorf 40 ezer forintért III. Frigyes halála után visszaválthatók, Sopront minden fizetés nélkül a koronával ismét Magyarországra vissza kell adni.
- 3/ III. Frigyes a maga személyére a magyar királyi címet fenntartotta, és Mátyás és alattvalói kötelesek voltak őt ezen a címen szólítani.
- 4/ A császár Mátyást a fiának nevezi és III. Frigyes Corvin apjának, és kötelezik egymást, hogy minden ügyben együttműködnek és segítik egymást.
- 5/ Abban az esetben, ha Mátyás férfiörökös nélkül halna meg "saját ágyékából született fiúk nélkül", akkor III. Frigyes vagy örökösei fognak következni Magyarországon. Ebben az esetben lehetséges, hogy a Habsburg trónjelölt "az ország tanácsából és hatalma segítségével, ahogyan ez szokás, megkoronáztassék."

Mátyás és a magyar főurak elfogadták a budai országgyűlésen az előszerződést és adót vetettek ki a korona váltságdíjának kifizetésére. Az egyezmény végleges megkötését el kellett halasztani a Habsburg testvérviszály és a bécsi polgárok lázadása miatt. Végül 1463. július 19-én békét kötött a magyar király nevében Várdai István, Vitéz János Újlaki Miklós, Pálóczi László és Szapolyai Imre a császárral Bécsújhelyen. A korona átvételének időpontja: július 24-e.

A szerződés az előszerződéstől mindössze annyiban különbözött, hogy tartalmazta a lehetséges Habsburg-örökös, Miksa (4 éves) nevét. Törvényesítette a III. Frigyes tulajdonában lévő mezővárosok és falvak jogállását, ezzel a határvita egyik fontos oka is fennmaradt. Mindenekelőtt a Habsburg-örökösödés jogigényének elismerése (elismertetése) volt az, amely Mátyás számára a bécsújhelyi szerződés

felülvizsgálatának igényét a felszínen tartotta. A legmagasabb világi uralkodó, a német-római császár hatalmának elismerését szolgálta adaptációjával, de az egyben a római király méltóságához vezető utat is mintegy megnyitotta Mátyás számára, akinek a Habsburg örökösödési igény pillanatnyilag nem jelentett akadályt, hiszen fiatal lévén, könnyen alapíthatott még dinasztiát. Mátyást a visszakapott szent koronával 1464. március 29-én koronázták meg Székesfehérváron. Uralmát azzal teljesen törvényesítette.

Mátyás és III. Frigyes ellentéte a cseh választófejedelmi cím megszerzésénél és a birodalmi fejedelmek szerepe

Mátyás érdeklődése Nyugat felé fordult, s a cseh eretnokség problémája mintegy tálcán nyújtotta számára az alkalmat a cseh királyi cím elnyerésére. A kereszténység védelmezőjeként propagálta: ami számára jó, az a kereszténység érdekeit is szolgálja. Podjebrád cseh király táncolt az ifjú magyar uralkodó és a német-római császár között, de a legmagasabb világi hatalom szövetsége többet ért számára, mint a gyengébb magyar király szövetsége. Katolikus urai azonban 1465. november 25-én egy úri szövetséget kötöttek Zdenek von Sternberggel élükön. Az apostoli szék engedetlensége miatt 1466. december 23-án kiközösíti Podjebrádot. Mátyás számára megnyílt az út a cseh választó-királyság, és esetleg a római király címe felé.

III. Frigyes számára Alsó-Ausztria megszerzése továbbra is problémát okozott, bár VI. Albrecht halála után Zsigmond tiroli főherceg lemondott jogairól, de a lázadó főurak így Stephan és Oswald Eizinger, Wilhelm von Puchheim és Georg von Stein, akik a cseh királynál, majd a magyar uralkodónál menedékre találtak, továbbra is zaklatták. Támogatta Mátyást a csehek elleni harcában, sőt 1468. szeptember 29-én felajánlotta örökös tartományainak egy évi jövedelmét segítségként, de ezt nem adta át. A csak szóban támogatott kiűzte a császárt zaklató Podjebrád Viktorint Ausztriából, s háborúját tovább folytatta. 1469. május 3-án a cseh katolikus rendek és klérus cseh királlyá választotta meg, de egyedül a bajor Wittelsbachokkal kötött szerződést, így IV. Albrecht müncheni, IX. Lajos Bayern-Landshtut-i herceggel, s megígérte, cseh támadás ese-

tén segítségükre siet. II. Frigyes brandenburgi választó, aki személyesen s azonnal letette a hűbéreskút a cseh korona hűbéreért, s ez a birodalom fejedelmi körében nemtetszést szül.

A császár számára láthatóvá vált -- "a cseh királyság bitorlója" nagyobb veszélyt jelent, mint Podjebrád. 1470. február 11 - március 11. között tárgyalt a bitorlóval Bécsben, aki csapdától félve csónakban menekült el Bécsből. Többé sohasem -- mint mondják -- nem hitt ezután a császárnak, úgy, hogy mindenki véleménye szerint emiatt szakadtak föl a régi ellenségeskedések sebei." (Bonfini)

Podjebrád reménykedett III. Frigyes és IV. Kázmér segítségével, de ők Villachban nem tudtak megállapodni egymással. Halála a cseh trónörökösödés problémáját vetette föl. "György király halála után a cseh királyság egy gazdag özvegy volt, akinek -- szokás szerint -- sok kedvese lett. A legszerelmesebb és a legszentelenebb Mátyás király. Magyarországról..." mondja egy korabeli forrás. Végül IV. Kázmér elsőszülött fia, Ulászló nyerte el a rendek bizalmát a kuttensbergi választáson. Mátyás a másik hoppon maradt trónigénylővel, Ernő szász választóval és Albrecht szász herceggel kötött szövetséget 1471. június 19-én, amelyben kimondták: ha Mátyás lesz a cseh király, akkor Szászországot cseh hűbérnak ismeri el, és kikerekíti azt lausitz, sziléziai birtokokkal. A magyar IV. Kázmérral és elsőszülött fiával szeretett volna tárgyalni, de ők a másodszület Kázmér herceg magyarországi sikerében bíztak. A magyar király a '60-as évek második felétől hiába keresett feleséget a német és lengyel udvarban hatalának legitimálására és dinasztialapításra. A III. Frigyes számára megválasztott király, Albrecht Achillesnek fölkapaszkodott király, a Jagellók véleménye szerint pedig a modern Magyarország királya nem volt partiképes uralkodó.

A lengyel Kázmér herceg visszaverése után a vélt felbújtó, a császár ellen fordult és megtámadta Ausztriát. A pozsonyi tárgyalásokon a császár elismerte az 1469-es cseh választás eredményét és fegyverszünetet kötött egy évre; emellett azonban a lázadó osztrák nemesek kérdését nem sikerült rendezni. Ezután a birodalmi gyűléseken III. Frigyes arra törekedett, hogy érdekeit a birodalmi érdekekkel azonosítsa,

Mátyás pedig arra, hogy rávilágítson a Habsburg-ház és a birodalom érdekeinek különbözőségére. Niába hoztak létre az 1473-as birodalmi gyűlésen a Habsburg érdekek védelmére egy pártot, az katonailag nem avatkozott be a küzdelembe.

Albrecht Achilles, Brandenburg hercege a császár tanácsadójaként egy koalíciót kívánt létrehozni Mátyás ellen a császárral, Merész Károly burgund herceggel (akit ravasznak is nevez a német irodalom), IV. Kázmérral és Ulászlóval, de ez a terve a császár habozása miatt meghiúsult. Később azonban sikerült létrehozni ezt a koalíciót Burgundia nélkül, így 1474 októberében a lengyel király benyomult Sziléziába, majd Mátyást Boroszlóban ostrom alá fogta. A Habsburg azonban semmit sem segített, Mátyás jól védekezett, így status quoval zárult ez a háború. Ugyanakkor Albrecht Achilles fia, Johann elvette IV. Kázmér Sophia leányát, így erősítve magát Mátyás ellenében. Mátyásnak nem sikerültek diplomáciai lépései: a koalíciót szétrobbantani, Burgundiával szövetséget kötni, jövődőlbeli feleségének testvérét, Tarantói Frigyes herceget Burgundiai Máriával házassítani össze, így a burgund örökség a Habsburg-házat erősítette meg.

A lázadó osztrák nemesek folyamatos támogatása miatt félt, hogy a német-római császárság fegyverkezése Burgundia ellen esetleg Magyarország ellen fordulhat, ezért kérte a német városokat és rendeket, ne támogassák a császárt, mert ezzel a jogaikért küzdő osztrák nemesek ellen tesznek.

A glogauai örökösödési viszály

1476 februárjában meghalt Henrik glogauai herceg felesége, Brandenburgi Barbara, Albrecht Achilles lánya igényt tartott a hercegségre. 1476. augusztus 19-én házasságot kötött Ulászló cseh királlyal, de ekkor már a Glogau-Krossen hercegséget álligényekkel követelő sagani Hans herceg magyar segítséggel megszállta. Albrecht Achillest a császár nem támogatta, hanem kihasználva a magyar köztöttséget, szövetséget kötött Ulászlóval Magyarország ellen, akinek elismerte cseh választófejedelemi méltóságát. Mátyás ezt azonnal casus belliként fogta fel, s megtámadta Ausztriát 1477. július 12-én.

Diplomáciai lépéseivel megakadályozta, hogy a császár segítséget kapjon, aki az 1476. februárban hozzá szökött Beckensloerrel és a segítségére érkezett Ulászlóval együtt sem tudott ellenállni a magyar seregeknek. Az eretnekkirállyal való lapaktálása, szerződösszegése miatt támadta meg Magyarország, és felszólította a német rendeket és városokat, ne segítsenek a hitszegő Habsburgnak. A vereségek, a diplomáciai elszigeteltség kényszerítette a hitszegőt Gmundenban az 1477. december 1-től érvényes, Mátyás által Korneuburgban aláírt békeszerződés elfogadására. Kötelezte magát 100 ezer arany fizetésére és felszólította Csehország hűbéreseit, ismerjék el Hunyadi legfőbb kegyúri jogát. Albrecht Achilles továbbra sem volt hajlandó "egy oláh megyei nemes" hűbérese lenni, de kénytelen volt belátni, Glogau kérdésében senki sem támogatja. Felismerni kényszerült: egyedül maradt, a császár nem gondolt rá, Lengyelország és Csehország nem tudja támogatni, ezért ki kell egyeznie Hunyadival. Azonban csak Barbara leánya és Johann fia (aki átvette Brandenburg vezetését) tett hűbéreskút. A császár a korneuburgi szerződéssel legtapasztaltabb és legtekintélyesebb szövetségesét és tanácsadóját veszítette el Albrecht Achillesben, s a Jagellókkal kötött szövetsége is szertefoszlott. A Habsburg egyedül maradt, csak a birodalmi fejedelem ingtag támogatásában bízhatott.

Brandenburg ura 1479. október 10-én kötött békét a magyar királlyal Olmützben s politikájának további fonalát fiának írt leveléből ismerhetjük: "a császári felség engedelmével akarunk jól fenntartani, a királyt nem akarjuk magunkra uszítani és a császári fenséget sem erősíteni."

A salzburgi és a passauai örökösödési viszály

Mátyás a korneuburgi szerződés 100 ezer aranyát követelte, s emellett a császár bosszantására és az elszökött esztergomi érseken bosszút állva ismét a védelmébe vette a salzburgi érseket, Bernhard von Rohrt. Rohr vissza akart vonulni az érsekség gólyjaitól, de Mátyás hatására 1478. március 14-én értesítette a Habsburgot új döntéséről. Beckensloer csalódként reménységében, ismét az esztergomi érsekség visszaszerzésére törekedett, amelyet Mátyás már Aragóniai János-

nak adományozott. A Dráván és a Száván elérhető salzburgi területekkel és várakkal ellenfele hátába került. III. Frigyes gazdasági háborút indított Magyarország ellen, hiszen a magyar márkakereskedést meggátolta, így az csak nagy körülövel tudott kapcsolatba kerülni a délnémet városokkal. Magyar válasz: a szokásos harmincad vámot huszadra növelte.

Ulrich von Passau püspök halála a magyar uralkodónak kapóra jött, mert a püspökség káptalanja Friedrich Mauerkirchert, György alsó-bajorországi herceg kancellárját választotta meg püspökének, ezzel szemben a Habsburg-hó tanácsadóját, Georg Hessler kardinálist kívánta kinevezni. Mátyás hiába támogatta Mauerkirchert a Szentsek-nél, ezért a problémamegoldást úgy kívánta megoldani, hogy a salzburgi érsekséget ajánlotta fel neki Beckensloerrel szemben. A problémát Hessler halála oldotta meg. A Habsburg a királyi fejedelmeknek és rendeknek mint esküszegő királyi fejedelmet (cseh választóként) ábrázolja Hunyadi, aki viszont ellenfelét csak mint Ausztria főhercegét tekintette.

A magyar csapatok 1480 elején támadást intéztek Stájerország ellen, s elfoglalták Radkersburg várát. Később délre vonulnak a török ellen, s a német csapatok Győrig pusztítanak.

Az 1480-as nürnbergi királyi gyűlésen gróf Haug von Werdenberg, a Habsburg érdekek képviselője a magyar király vádaskodásainak 4 pontját emelte ki.

1. III. Frigyes Mátyást a cseh háborúba bevonta és elhagyta
2. A császár a korneuburgi szerződés hátralékos 50 ezer aranyát vonakodott kifizetni
3. A császár védekezik az ellen, hogy a salzburgi érsekség kért védelmét megakadályozta
4. A császár a megfutamodott esztergomi érseket befogadta

Haugpontról pontra visszautasította a vádakat, s az 50 ezer arany kifizetésének kérését (mint a legfontosabb vádat) azzal indokolta, hogy Mátyás az elfoglalt erődítményeket nem ürítette ki. Állítása hamis volt. Egyedül Albrecht szász herceg támogatta ezt az álláspontot, de ő is csak Hunyadi haláláig.

A szászok egy kontingenst küldtek Sittich von Zedtwitz vezetésével 1481 áprilisában, de csak a török elleni harcra és csak egy évre.

A magyar uralkodó még ebben az évben megkapta Mauerkirchertől 100 ezer arany zálogért Sakt-Pölten és Mautern helységeket. Így ellenfele hátában még két támaszpontja létesült. 1482-ben azonban Bernhard von Rohr elismerte koadjutorának és adminisztrátorának Beckensloert — ez Mátyás számára nem hozott döntő változást, hiszen nem vonult ki a megszállt erődítményekből.

A magyar háborút eddig Zelenyi portyázásai jelentették, akihez csatlakozott még Tobias Boskovitz és Jaroslaw von Cernahora zsoldosaival. 1482. januárjában megkezdődött a nyílt háború Hainburg ostromával. A királyi hercegek nem segítettek a császárt, hanem egymással magyar támadás esetére kölcsönös védelmi szerződéseket kötöttek. Magyarország szövetséget kötött Brandenburggal is, és zálogként átengedte Barbara örökségének egy részét: Krossent, Züllichaut, Bobsberget és Sommerfeldet.

A háborúzó Hunyadi 1482. október 6-án Karintia rendjeivel békét kötött. A békeszerződésért 10 ezer aranyat fizettek és utána a magyar vánterület fennhatósága alá tartoztak. A folyamatos előrenyomulás során 1482-ben Hainburg és Kőszeg, 1484-ben Bruck és Korneuburg, majd 1485. június 1-jén Mátyás őthavi kemény ostrom után ünnepélyesen bevonnul Bécsbe. 1486-ban Stein és Laa városa után a kedvenc császári rezidenciavárost, Bécsújhelyet foglalta el. 1487-ben, s ezzel teljessé válik Alsó-Ausztria meghódítása.

A Habsburg és Corvin örökösödési kérdés

Hunyadi Mátyás látva, hogy házasságából nem születik gyermek, törvénytelen fiát, akit először papnak szánt, tolja az előtérbe. A bécsújhelyi szerződés kitétele, a Habsburg örökösödési igény Magyarországra, amelyet Mátyás nem tudott eltöröltetni, éreztette hatását. A problémát háborúval vélte megoldani — előzi Ausztriából a Habsburgot és örökösödési jogáról való lemondásra kényszeríti. Körülbelül 1479 táján fiát már németül és csehül taníttatja, s dinasztijának, így fiának a meglévő birtokai mellé újakat szerzett. 1475-től 1485-ig Leobschütz, Loslau, Tost, Beuthen, Ratibor, Kosel részei mellé megszerzi Sagan és Üls örökösödési jogát. 1485-ben Bécs polgárait már fölesküdteti fiára is, akinek a gazdag Sforza-család leányát, Biancát szemelte ki jövőbőbelijéül. Ezt a tervét azonban Beatrix és a nápolyi dinasztia megakadályozta.

Corvin János, Hunyad grófja és Liptau hercege megkapta Troppau hercegségét is Podjebrád Viktorintól Sziléziában, s ő válik a leg-erősebb sziléziai fejedelemmé. Nagyanyja, Szilágyi Erzsébet halála után örökli birtokait, amelyeknek évi jövedelme kb. 200 ezer forint. Később, 1477-ben bár III. Frigyes elismeri részkirályságait, Horvátországot és Boszniát, de ez végül semmi előnyt nem jelent számára. Apja a királyi seregek fővezérével, Albrecht szász fejedelemmel 1477. december 16-án kötött békét, amelyet még kétszer megerősítettek, így haláláig már nem harcol a császár ellen.

Sajnos Hunyadi Mátyásnak nem sikerült jól kiépített, centralizált államát, amely a Duna-medencét fennhatósága alatt tartotta, fiára örökül hagyni. Halála után az ország pártokra szakadt, a szabad királyválasztások során a gyenge cseh Ulászlót választották királlyá, majd a Habsburgok fennálló örökösödési jogukat a mohácsi vész után érvényesítve a magyar trónt elfoglalták. A Habsburg-dinasztia így majd 400 évig uralkodik Magyarországon.

Kancsár Attila

III. évf. magyar-történelem szakos
főiskolai hallgató

Mátyás és Itália

A 13-14. században rendkívül színes itáliai paletta, melyet városállamok, köztársaságok, királyságok, hercegségek, tartományok, grófságok és őrgrófságok szinte megszámlálhatatlan tömege tarkított, a 15. század közepére, s azt követően nagy erővonalak mentén rendeződött.

A nápolyi Aragoniai-ház fennhatósága alá vonta Amalfit, Gaetát, Aversát, Pugliát, Calabriát, Tarantót, rokonsága révén kézben tartotta Sardegnát, Sziciliát, Piombinót és Barit.

A pápaság is igyekezett minden eszközzel terjeszkedni, a szomszédságában meggyengült városállamokat védnöksége alá vonni. A század közepétől Benevento, Salerno, Capua, Viterbo, Roma, Spoleto, Perugia, Bologna a pápa uralma alatt áll, fennhatóságát elismeri Ancona, Urbino és Cesena is.

A Sforzák kezére került Milano megszállja vagy befolyása alá vonja Imolát, Fidenzát, Colornot, Piacenzát, Parmát, Cremonát, Lodit, Forlít, Paviát, Novarát, Savonát és kihasználva a Campofregosi család és a város belső harcát, időszakonként /a század végétől tartósan/ aláveti Genovát és Corsicát is. Aragoniai Ferdinánd adományaaként a család egyik tagja, Sforza Maria Sforza megszerzi Bari városát, így közvetlen kapcsolatba kerültek a nápolyi uralkodóval.

Nagy lendülettel gyarapítja területét a Velencei Köztársaság, amelyben a hatalom a leggazdagabb családok körében vándorol kézzől kézre. Politikai, gazdasági nyomással, fegyveres erővel bekebelezi a környezetében lévő államokat: Ravennát, Vicensát, Padovát, Bresciát, Trevisót, Feltrét, Friulit, Istriát, Bellunót, Triestet, Trentót, Polesine di Rovinót, Bergamót, Veronát.

A franciák és a Sforzák befolyásától sem mentes Savoja és Piemonte Torino, Ivrea és -- családi kapcsolatai révén -- Monferrato ura csupán. A korábban erős Firenze a Mediciek irányításával Pisát veti alá. A d'Esték, -- Ferrara urai -- Modenára, Mirandolára, Reggio nell'Emiliára terjesztik ki fennhatóságukat. A Malatesta család Mantovát és Riminit tartja kézben. Faenza a Manfrediek, Monaco a Grimaldiak kezén marad. Siena és Lucca megőrzik köztársasági államformáikat.

Amikor tehát Mátyás király és Itália viszonyáról beszélünk, lényegében a legjelentősebb erőt képviselő központokat kell figyelembe vennünk: Velencét, Milánót, a Pápaságot és Nápolyt, a kisebbek közül pedig Ferrarát és Firenzét. Természetesen annak tudatában, hogy ez az egységesítési folyamat ekkor még nem zárult le, az útkeresést az érdekelt felek alig fél évtizedenként átszerveződő, az erőviszonyok átrendeződését eredményező szövetségi rendszerei jelzik. A szövetkező vagy szembenálló felek még nem érzékelik, hogy a keletet elzáró erős oszmán hatalom politikája, a földrajzi felfedezések, s a kereskedelmi utak nyugatra tolódása révén Itália az európai fejlődés élvonalából hamarosan annak periferiájára fog kerülni, de ennek az integrációs folyamatnak a lefékezéséhez, majd elakadása már előrevetíti Cinquecento-beli hanyatlásának árnyékát.

Ebben a nagy politikai rugalmasságról tanúskodó korszakban Velence mozgástere látszik a legkorlátozottabbnak, hiszen helyzetét meghatározza közvetlen szomszédsága a nem mindig baráti német-római császársággal, továbbá az a tény, hogy tulajdonképpen ez az adriai városállam a délnémet területek bankára, kereskedelmének mozgató tényszerzője, ugyanakkor határos a török birodalommal, melynek jóindulatától vagy ellenséges hozzáállásától függ a városállam gazdasági erejét meghatározó levantei kereskedelmi utak járhatósága, és amelyek területébe velencei kereskedelmi bázispontok épültek be. A közvetlen török veszély miatt indokolt jó kapcsolatot kiépítenie a szintén veszélyeztetett Magyarországgal, amelynek egy részét (Dalmáciát) megszállva tartja, s ugyanezen okból támaszkodnia kell a pápaságra is, noha a változó itáliai szövetségi rendszerek többször szembeállítják azzal.

Mátyás magyar királlyá választását tehát nagy megkönnyebbüléssel fogadták Velencében, mert a Cillei-örökség révén határaikra közvetlen veszélyt jelentő III. Frigyes ellensúlyozására alkalmasnak ítélték, s családi hagyományai miatt -- melyeket Mátyás sem mulasztott el hangsúlyozni -- a török ellen is mozgósítható szövetségest láttak benne. A velencei követ részletesen számol be az ifjú király török ellen vonuló seregéről, s a Signoria melegen támogatja az új pápa, Enea Silvio Piccolomini nagyszabású, elsősorban Magyarországra építő törökellenes elképzeléseit, melyek realizálására ült össze

1459 nyarán a mantovai zsinat. Ezen kipróbált condottierék — Sigismundo Malatesta és Francesco Sforza — is elfádták terveiket.

A zsinat — mivel csak a közvetlenül érintettek legszűkebb köre jelent meg — gyakorlatilag kudarcba fulladt. Behizonyosodott, hogy a török ellen egy nagy szabású katonai akció — összeurópai keresztteshad, hajdhad és az oszmánok keleti ellenfeleinek összefogásával — már kivitelezhetetlen álom, marad tehát az úgynevezett "kis megoldás", a közvetlenül veszélyeztetett országok összefogása.

A jól induló együttműködés azonban hamarosan megfeneklett, bár Mátyás balkáni katonai fellépésével egyidőben a velenceiek is elfoglalták Moreát, s a pápával együtt segítyezték Magyarországot (1459 és 1464 között 80 ezer arannyal, ami kb. 1500 lovaskatona egy évi zsoldja). Am a Signoria félt attól, hogy a megerősödő magyar király visszaveheti Dalmáciát, "amely kulcs és hídfő" minden Velence-ellenes támadáshoz, s ezért igyekezett befolyása alá vonni a horvát bánokat, s titokban támogatni a magyar terveket keresztező bosnyák és humi törekvéseket, illetve alkalmas pillanatban megvonni a pénz-ügyi támogatást Mátyástól.

A magyar király II. Pius halála és az ebből következő "anconai kudarc" után rádőbrent, hogy a törökellenes harc ügye nyugaton csupán "diplomáciai fogás". De azt is jól tudta, hogy a töröktől visszafoglalt Jajca a Frangepánoktól megszerzett Klis és Knin váraival "Dalmácia, Isztria, Itália és Németország kapuja", amelynek birtokában Velence bármikor egyezkedésre kényszeríthető. Az sem maradt rejtve Mátyás előtt, hogy a III. Frigyesse kötétt egyezségének esetleges következményeitől féltő köztársaság vele szemben a német-római császár barátságát keresi. Így aztán nem lehet azon csodálkozni, hogy a törökellenes támadó hadműveleteket feladva — bár 1465-ben még hivatalosan elutasította a török békeajánlatát — gyakorlatilag magára hagyta a pogány ellen 1479-ig szinte egyedül harcoló Velencét, amely egymás után veszítette el keleti kereskedelmi támaszpontjait, köztük legfájdalmasabb veszteségét, az euboiái Nagropontét (1469). Igaz, közben a magyar király számtalanszor keltette készülő török támadás híreit, s szinte évente kért segítyt törökellenes harcához, de érdemi katonai vállalkozásra sort nem kerített.

Mátyás 1464-ben Podjebrád György és XI. Lajos francia király pápellenes szövetségi ajánlatát visszautasította és ezzel újabb, koronáját veszélyeztető politikai lavinát indított el. A francia király zsinat összehívására tett követeléséről hajlandó lett volna lemondani, ha a pápa a nápolyi királyságot elveszi I. Ferdinándtól, akit törvénytelen származása miatt "bastardo"-nak neveztek, s jogos örökségként a Magyarországra vonatkozó jogigénnyel együtt René d'Anjou fiának, János calabriai hercegnek adja hűbérül. Ennek a cselszövésnek a következtében estek kútba azok a házassági tervek, amelyek a magyar király nápolyi vagy milánói kapcsolatait erősíthették volna. Ha Mátyás e tervek meghíúsulásában a velencei diplomácia kezét sejtette, nem alaptalanul tette ezt, hiszen III. Frigyes, hosszas puhatolódzás után, 1468-1469 fordulóján "titokzatos utat tett Rómába", valószínűleg fia, Miksa cseh és a magyar királyságának elismertetésére, s közben titkos tárgyalásokat folytatott Velencében is. A Signoria makacsul ragaszkodott saját érdekeihez, de kiszolgáltatta Frigyest a magyar királlyal is kapcsolatot tartó stájer lázadókat. Mátyás is óvatos volt, nem csatlakozott Milano és Firenze Velence-ellenes szövetségéhez, ámde 1468-tól olyan modus vivendit hozott létre a törökkel, hogy annak portyázói magyar területeken áthaladva támadhatták Dél-Ausztriát s Velence tartományait (rövid tíz év alatt tucatnyi ilyen akcióra került sor). Velence mind az Anjouk, mind a Habsburgok magyarországi trónigényének ismeretében szövögette intrikus terveit Mátyás ellen: nagy a valószínűsége ugyanis annak, hogy a Mátyás legitimitását megkérdőjelező Vitéz János—Janus Pannonius-féle összeesküvés szálai is hozzá vezettek.

Időközben kirajzolódtak annak a szövetségnek a körvonalai is, amelyet a burgundiai Merész Károly hívott életre, hogy elszigetelje és körülzárja XI. Lajost és René d'Anjou. A résztvevők sorában (Burgundia, Elzász, Tirol, Anglia, a Pápaság, Milano, Firenze, Nápoly, Aragonia, Kasztília, Portugália) ott találjuk az Anjou-restauráció lehetőségét kizárni törekvő magyar királyt is, aki ezt a röppant erősnek tűnő szövetséget felhasználhatónak ítélte riválisa, III. Frigyes fékentartására is. Ekkor kezdődik a kapcsolataik szorosabbra fűzését célzó diplomáciai tapogatódzás a szintén Anjou

jogigény ellen küzdő Nápolyal, s merül fel Mátyás és Beatrix házasságának lehetősége is. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy míg Mátyás cseh háborújával van elfoglalva, melyet a III. Frigyeszel való szövetsége, majd a pápa által meghirdetett eretnekellenes keresztshad jegyében indított, és európai méretű terveket szövöget trónja oltalmára, 1471-ben kihasználatlanul hagy egy nagy lehetőséget: nem vesz részt abban a Velence által szervezett törökellenes háborúban, amit az Adria királynője, Uzun Hasszán, az alanijai emír és a rhodosi johanniták viselnek.)

Éppen akkor, amikor Mátyás jegyet vált 1474-ben I. Ferdinánd nápolyi király leányával, Beatrixszel, indul meg a konstanzi unió rajnai városaiiban a burgundiai herceg körül kialakult szövetség bomlása: egymás után hagyják el azt a rajnai városok, a svájci kantonok, Anglia, Velence és mások. És a fényes menyegzőjüket követő tizedik napon, 1477. január 5-én a konföderáció feje, Merész Károly is elesett a Nancy melletti ütközetben. Az óriási szerveződésből csupán nápolyi rokonsága maradt Mátyás mellett: apósa, Ferrante il Bastardo, annak testvére, Szicília és Aragonia királya, sógora házasságával a milánói Sforzák, és sógornője révén Ercole d'Este, Ferrara ura. A törökkel ismét háborúságba keveredett királynak segélypénzt küld Velence és Firenze is, de még így sem terjeszti ki hadműveleteit Szabács vidékén túlra.

Amikor Miláno ura, Galeazzo Maria Sforza meghal, Mátyás azt javasolja III. Frigyesnek, hogy annak fia, Gian Galeazzo helyett az ő sógorának, Federico d'Aragonának, adja át Milánót, elutasítása után pedig azon mesterkedik, hogy rábírja Milánót a pápa és Nápoly ellen a Firenzével és Velencével kötött ligájukból való kilépésre. Ugyanakkor viszont elutasítja apósának a kérését is, hogy oldalán avatkozzék be az említett liga elleni háborújába.

Hosszú, 16 évi hadakozás után, 1479 februárjában Velence békét köt a törökkel, amelynek égető, portyázó csapatai hamarosan a magyar határt dúlják, s október elején Hasszán-oglu Isza bég félszázezeres csapata Erdélyre tör. A kenyérmezei diadal után Mátyás a pápához írott levelében nyíltan megvádolja Velencét, hogy az uszította rá a pusztító hordát. Ugyanakkor ő maga is szándékosan meggyengítette

boszniai helyőrségeit, hogy lehetőséget teremtsen a török portyázásoknak Friuli és Krajna felé, Magyar Balázst pedig a velencei védnökséget élvező Frangepánok és Veglia szigete ellen küldte, akiknek segítségére viszont felvonult a velencei flotta. A Signoria jól felfogott politikai érdekből -- Ferrara megszerzését remélve -- állt a pápaság oldalára, s így velük szemben Nápoly, Ferrara, Miláno és Firenze képezett szövetséget. Mátyás ebbe sem lépett be. Az új koalíció jegyében Velence visszavonta csapatainak jelentős részét az Adria keleti partjairól és sugalmazására a török Gedik Achmed pasa vezérletével 1480 augusztusában expedíciós sereget dobott át Itáliába, amely elfoglalta Mátyás apósának területén Otranto városát és vidékét. A szemforgató diplomáciára mi sem jellemzőbb, mint hogy a Velence ígérétében bízó török parancsnokok azzal biztatták harcosaikat: hamarosan Rómában a Teveréből itathatják lovaikat, ugyanakkor a Róma-ba vezető utat erős velencei egységek állták el. Mindez akkor történt, amikor a pápa -- kezeit mosogatva -- legátus útján engedélyezte, hogy Mátyás ebben az évben búcsúpénzeket szedjen törökellenes harcaihoz. Az esztendő végén Mátyás apósa tehermentesítésére Boszniában, Kinizsi pedig Szerbiában támadja a törököt, tavasszal pedig 700 zsoldost küld Magyar Balázs vezetésével az Otranto felmentéséért harcoló seregbe. A sikeres akció után viszont apósát arra biztatja, hogy mielőbb kössön békét a törökkel, mert ő további segítséget nem tud nyújtani neki.

Bár Itália-szerzte "Te deum"-mal ünnepelték meg, mégsem ösztö-nözte sem Velencét, sem a magyar királyt török elleni szervezkedés-re az a tény, hogy 1481 májusában meghalt II. Mohamed szultán, s az örökébe lépő fia, II. Bajazid ellen öccse, Özsem fellázadt, majd Egyiptomba, onnan pedig Rhodosz szigetére menekült. A johanniták nagymestere befogadta és harcában támogatásáról biztosította őt -- ígéretet csikarva ki tőle különféle kedvezményekre és kiváltságokra. Ennek birtokában sikeresen zsarolta meg Bajazidot, akivel megegyez-ve, annak öccsét "életfogytiglani őrizetre" Franciaországba küldte. Velence is, Mátyás is kérte törökellenes harcához a herceg kiadatá-sát a maga számára, de a titok ismerői ezt rendre megtagadták. /Ve-lence végül mégis hasznot tudott húzni belőle, mert a hányatott

életű török herceget némi diplomáciai engedmények fejében 1494-ben velencei bérgyilkosok -- brávók -- ölték meg.)

Időközben felfigyelt a nepotizmus magyarországi lehetőségeire Beatrix nápolyi rokonsága is, s kérésükre pl. Mátyás a megüresedett esztergomi érseki széket a királyné öccsének, Aragoniai Jánosnak adta, majd ennek halála után Beatrix mindössze 7 éves unokaöccsének, Ippolito d'Estének adományozta, ezért aztán ellentéte tovább fokozódott a pápával.

Am, amikor a pápaság és Velence 1482 tavaszán Ferrara ellen támad, Mátyás nem mozdul, sőt a nápolyi liga felkérésére olyan csillagászati összeget említ hadviselési költségként, hogy el kell állniuk szándékuktól. Ugyanakkor IV. Sixtusnak is, aki a török ellen unszolja, nyersen kijelenti, hogy az összes pápai segélyből legfeljebb tíz lovaskatonát tudna felfogadni. Vádolja a főpapot azért is, mert -- bár szavakban a megbékélést szorgalmazza -- valójában semmit nem tesz III. Frigyes megfélemezésére, aki "váltakozva lázította fel ellene hol a cseheket, osztrákokat, lengyeleket, hol meg magukat a magyarokat, valahányszor az ország határvidékeire készült, hogy teljes erejét vessze be a barbárok ellen." Később (1484-ben) ugyanerre hivatkozva szövetséget ajánl Velencének a császár ellen. Javaslatát elutasította a Signoria, amely Dalmácia elvesztésétől tartott és titokban pénzelte, sőt a ferrarai háborút lezáró bagnolói béke után fegyveresen is segítette Frigyeset. Nyíltan azonban nem vállalta a császár és Ulászló Mátyás elleni együttműködést ajánló javaslatát sem.

Tíz évnyi házasság után nyilvánvalóvá vált a király számára, hogy Beatrix nem ajándékozhatja őt meg örökébe lépő fiú-utóddal, ugyanakkor hosszú harcokkal és fényes győzelmekkel sem képes Frigyeset az 1463-as örökösödési szerződés semmissé nyilvánítására rábírni, sőt VIII. Károly francia király személyében új trónigénylő is megjelent a színen. Frigyes 1486-ban megválasztatta fiát, Miksát német-római királlyá, hogy ezzel is jelezze jogos és kijelölt trónutód voltát. Mátyásnak tehát lépnie kellett, hogy a koronát a maga jelöltje -- Corvin János -- fejére tehesse. Mivel a velenceiek a franciákat Milánó elleni fellépésre ösztönözték, s azok el is foglalták a szomszédos Provence-t, Mátyás természetes szövetségeseinek érezhette az apósa támogatásával hatalomra került Lodovico Sforzát,

ezért fia pozíciójának megerősítésére feleségül kérte annak unokahúgát, Bianca Maria Sforzát.

A Nápoly-ellenes francia politikát, amelyet erősített Velence, Firenze és a pápa szövetsége, Beatrix királyné is igyekezett — Bakócz Tamás révén éppen Velence közreműködésével — családja francia házassági terveit szövögetve leszerelni. Ezzel akarva vagy akaratlanul keresztelte Mátyás elképzeléseit is. Mátyás, hogy a pápaságot jobb belátásra bírja, védnökségébe fogadta az apostoli szék fennhatósága alá tartozó, valójában azonban a vele szövetséges Velence ellenőrzése alatt álló Ancona városát, amelyet ezért a lépésért a pápa kiátkozott; a magyar király viszont, hogy békülékenységet bizonyítsa, később lemondott a város feletti védnökségről.

Mátyás, hogy Corvin János utódlását ideológiailag is megalapozza, udvarába fogadta a neves vándorhumanistát, Antonio Bonfini-t azzal a feladattal, hogy írjon egy, a Hunyadi-ház méltó felmagasztalását célzó magyar krónikát. Amikor a király betegsége súlyosabbá vált, Beatrix, nővére, Eleonora közvetítésével ferrarai orvosokat (Baptista Canót és Egano de Florenót) hozatott Budára. Az 1489. évben úgy tűnt, sikerülhet Mátyásnak nagy engedmények árán Frigyes-sel szemben Corvin trónigényét elismertetnie, de éppen az ő betegsége miatt kellett elhalasztani az e célból tervezett linzi megbeszéléseket. Tovább bonyolította a helyzetet, hogy Corvin János és Beatrix között eredendően ellenséges volt a kapcsolat, s Beatrix maga is utódlási igényeket támasztott, amelyek teljesítésére Nápolyból is próbálták ösztönözni a királyt.

Magától értetődő tehát, hogy számos találgatás és pletyka kapott szárnyra, amikor közvetlenül azt követően, hogy fia utódlása érdekében Budára országgyűlést hívott össze, Mátyás hirtelen leesett lábáról, s ferrarai orvosai sem tudtak már rajta segíteni, 1490. április 6-án Bécsben meghalt. Így aztán az utódlás kérdése is lezáratlan maradt, de Corvin János és Bianca Maria Sforza — per procuram megkötött — házassága sem realizálódhatott.

Tehát Itália vezető államainak politikai kapcsolatát Mátyással részint tőlük független külső kényszerítő-erők befolyásolták, részint az önző, személyes érdekeiken felülemelkedni képtelen uralkodók, fejedelmek, városi előljárók (és családjaik) ingadozása, állhatatlansága határozta meg. Ebben a rendkívül képlékeny politikai

helyzetben a magyar király nem találta, nem találhatta meg a török és a német-római császár ellen legígéretesebb szövetségeseinek tekinthető Velencével a tartósan szoros együttműködés lehetőségét, ugyanakkor házassága révén egy erejét veszített, bomladozó szövetségi rendszer leggyengébb láncszeméhez kapcsolódott trónja, majd utóbb a trónutódlás biztosítása érdekében, s ebből szükségszerűen következett, hogy halála után Magyarország általa meghatározott külpolitikai irányvonala összeomlott.

Dr. Sulyok Hedvig
főiskolai adjunktus

Mátyás török politikája

Amikor a fiatal Mátyást megválasztották Magyarország urának, mindenki arra számított, hogy az apja, Hunyadi János örökébe lépve, az eddig megszokott támadó török politikát fogja folytatni. A török elbeszélő források megállapításai alapján, míg az állandóan a déli végeken hadakozó apát "átkozott", "piszkos" jelzőkkel illették, addig a hébe-héba idevetődő fiúról személytelenül szólnak a krónikák. Ezek ellenére egy korai, a pápának írt levelében így vall ez ifjú uralkodó: "Mely gyökerekkel ágyazódott keblünkbe Atyánk erénye, amit soha semmiféle erő nem képes kitépni onnan; mindama gondot, fáradságot, erélyt és bölcsességet, amit fel tudunk mutatni, azt mindenek fölött a keresztény hit üdvösségének fogjuk szentelni."

Mátyás nem mindenben felelt meg ez elvárásnak. Tény, hogy uralkodása alatt biztosítani tudta az ország függetlenségét; mégis mind kortársai, mind az utókor többet vártak Hunyadi János fiától. -- írja Rázd Gyula a nemrégiben megjelent Mátyás emlékkönyvben. Mielőtt megvizsgálánk, hogy mekkora katonai és politikai erőt jelentett az Oszmán Birodalom, álljon előttünk az akkor ismert világ legfejlettebb diplomáciájú hatalmának, Velencének a véleménye az erőviszonyokról: "Úgy látjuk -- írja a Sinoria 1464-ben II. Pius pápának --, a magyar király önmagára utalva semmiképpen nem tud nagy hadsereget kiállítani, nincs elegendő ereje ahhoz, hogy ilyen hatalmas ellenséget legyőzzön." A fentiek bizonyítására megemlítem a legkompetensebbnek, magának Mátyás királynak a nézetét is: "a török nekem örökös ellensége... s ha erőinket összehasonlítom, ezek bizonyosan nem egyenlők." Ezek után nézzük annak a feltörekvő, erejének teljében levő birodalomnak a viszonyait kicsit részletesebben, mely feltornyosuló fekete felhőként egyre jobban megközelítette Magyarországot határait.

A Török Birodalom:

Mátyás királyunk kortársa és ellenfele a kiváló szervező és hadvezér II. Mohamed, vagy eredeti nevén Fatih Sultan Mehmed. A Győző jelentésű Fatih jelző igazán érvényes volt rá, hiszen 1453-ban, az akkor már nagy birodalomnak tetsző oszmán földnek megszerezte a

hozzá méltó fővárost, Konstantinápolyt. Az ő nevéhez fűződik még Szerbia, Dél-Bosznia, Albánia, görög területek, Trapezund és a két román fejedelemség hűbéri alávetése, majd a szeldzsuk eredetű Karamanok anatóliai uralmának megdöntése.

Katonai zsenijére Törökországban csak a legjellemzőbb példát említik: Konstantinápoly ostromakor az Aranyszarv-öblöt a török hajók elől lezárták a bizánciak egy vastag vasláncsal, melynek egy darabja most is látható az isztambuli katonai múzeumban. Miután a gyengébb falakat éppen az említett öböl partjainál építették, erről az oldalról biztosabbnak látszott a győzelem. Április 22-23-ra virradó éjjel a török flotta kisebb egységeit olajozott pallókon átvontatták az Aranyszarv vizére, majd ennek következményeként május 29-én kedden sikerült bevenni e várost, pontot téve a Bizánci Birodalom történetének a végére. A fent említett állandó háborúk és az évek során jelentősen megnövekedett birodalom hihetetlen szervező képességre, munkabíráásra készítette uralkodóját.

A török államszervezet a hódítás céljának megfelelően szerveződött. Az állam és egyház egyszemélyi ura a szultán. A Szerájnak nevezett uralkodói udvarban jól képzett, a rabszolgasorból kiemelt hivatalnokok munkálkodtak. A keresztény "ráják" adóztak, a muzulmánok harcoltak a birodalomért. Az évi jövedelem — 2,5 - 3 millió arany — jelentős összeget jelentett, melyből fedezték a nagy építkezéseket. A Balkánon jelentős mohamedán térítést tapasztalunk, de a Birodalomban élők számára érvényes volt a vallási türelem. A háborúk ellenére beköszöntött a belső béke korszaka is, a "Pax Ottomanica."

Jelentős katonai akciókat csak jól szervezett hadsereggel lehet véghezvinni. Az ősi lovasnomád taktikára építették az egyiptomi mameluk, bizánci, európai stratégiai elemeket. A hadsereg magja egy reguláris seregrész volt, mely körülbelül hatvanezer szpáhíbból, tízezer janicsárból, tízezer szultáni zsoldosból állott. Ehhez a maghoz kapcsolódott a dzsihád irreguláris tömegeiből és a görög, szláv, turkoman segédhadakból álló hadsereg.

A haderőt állandó portyáztatással tartották készenlétben. Ennek célja a rabszolga, hadizsákmány, és az ellenség megfélemlítése volt.

A katonaság gyenge pontja az volt, hogy nincs igazi nehézfegyverszármazéka és könnyű, svájccimintájú támadó gyalogsága, illetve csak tavasztól őszig, október 26., Kászim napjáig tudtak harcolni. Az ellenfeleik, így Mátyás is többször kihasználta a téli támadás lehetőségét, amikor a sereg nagy része Anatóliában, Ruméliában telelt.

Ez a katonai erő, mely a világ bármely pontján hadra fogható volt, beleszállt a szultánválasztásokba is. Elsősorban az isztambuli helyőrség janicsárjainak volt erre alkalma. Az Oszmán Birodalom hódító hadjáratait megfelelő katonai, politikai lépésekkel készítették elő. Ez alól II. Mohamed idején talán csak az otrantói partraszállás a kivétel. Különben mindig a leggyengébb ellenállási pont felé támadtak. A hódítás bevált menete a következő volt: portyázó hadműveletek; döntő csata; hűbéri viszony kialakítása; teljes bekebelezés. A cél pedig az elért eredmények megszilárdítása, újabb területi nyereség.

Ha ezeket az információkat a korabeli Magyarországra vonatkoztatjuk, látjuk, hogy Mátyás államának a világ legnagyobb és legerősebb katonai hatalmával kellett szembeszállnia. Viszont az is tény, hogy II. Mohamed a portyákban és balkáni háborúkban tapasztalta, hogy az ekkor erős hadseregű és gazdaságú magyar állam, a Török Birodalom határai körül nem a leggyengébb láncszem." Potenciálisan természetesen Magyarország fenyegetve érezhette magát, de a szultán nem tervezte a meghódítását. Az eddig említett keleti ellenfelek, és a turkómán származású Uzun Hasszán perzsa uralkodó támadásai miatt a fő csapásirányt a kelet jelentette, illetve a balkáni népek török ten garbe vesző, elszigetelt államaikat fosztották meg látszat függetlenségüktől. Ezek a lekötöttségek, illetve Mátyás végső soron török indíttatású nyugati politikája csak három hosszabb korszakban jelentett komoly katonai erőpróbát a mellékhadszíntérnek tekinthető magyar határoknál.

Török elleni szövetségek elképzelései

A fentebb elmondottak alapján be kell látnunk, hogy a török problémát nem csak a Magyar Királyság, hanem egész Európa ügye volt. A veszélyeztetettség érzése közelebb kellett volna hogy hozza az or-

szágokat egymáshoz a nagy ellenséggel szemben. Diplomáciai lépések sorát követhetjük nyomon a dokumentumok alapján, de sajnos ezeket konkrét katonai lépés nem követte.

A szövetséges csoport kialakításának két elképzelése a Nagymegoldás és a Kismegoldás volt.

Az előbbiben az európai államok összessége és az oszmán hatalom ázsiai és afrikai ellenlábasai tartoztak volna bele. Aeneas Silvius Piccolomini mint II. Pius pápa fő céljának tekintette a törökellenes keresztes hadjárat megszervezését. Első lépésként Európa keleti felét, majd a volt Bizánc területét, legvégül a Szent Sír környékét akarta megtisztítani a "pogányoktól". Ebben a szövetségbe viszont csak a közvetlenül veszélyeztetett Bosznia, Velence, Magyarország, illetve a levantei kereskedelemben érdekelt államok kívántak belépni. A ténylegesen komoly katonai erőt jelentő Német-Római Birodalom és Lengyelország éppen magyarellenes; Franciaország pedig Burgundia-ellenes politikát folytatott. Oroszország a tatárokkal, Spanyolország a mórokkal küzdött, míg Anglia túl messze volt. A fent említett keresztes hadjáratot azonban nem csak a széthúzás, hanem szükséges pénzösszeg előteremtésének lehetetlensége is az álomok világába száműzte. A szükséges másfél millió helyett körülbelül negyvenezer arany jött össze, melyet Pius pápa halála után végrendelete szerint Mátyásnak utaltak át. A Nagymegoldás másik szála messzi keletre vezetett. Velencének, a pápaságnak és Magyarországnak már Zsigmond idejében jelentős diplomáciai kapcsolataik voltak. Ezeknek a lényege a Török Birodalom harapófogába szorítása.

Mátyás legjelentősebb keleti szövetségese Üzun Hasszán (Hosszú Hasszán) perzsiai uralkodó volt. A török népek közé sorolta nomád turkománok fejedelme, Baha ad Din Kara Oszmán az Ak-Kojunlu dinasztiából való perzsa uralkodó leszármazottja. Célja a történelmi Perzsia hatalmának feltámasztása. Ideológiai alapul az iszlám szíta ágát választotta a szunita Oszmán Birodalommal szemben. Családi, rokoni kapcsolatai Velencéig nyúltak. Az ő követé, a zsidó származású Izsák bég kereste fel Mátyás királyt 1471-ben Budán. Viszont Vámbéry Ármin fáradozásai nyomán megtudhatjuk azt is, hogy nem csak a keleti fejedelmek küldtek Európába követeket a törökellenes szövetség ügyé-

ben, hanem például magyar diplomaták működtek a perzsa udvarban is. "Tarikh-i-Szeferi" nevű kéziratban ugyanhol Uzun Hasszán élete részletesen leíratott, említés tétetik, hogy Velencze, Freng és Madzsarországokból követek érkeztek: de én ezt inkább keleti dícsérvés valami jelének tartottam, és Mátyás királyunknak perzsa követségéről csak most tudok valami biztosit állítani, miután "La republica di Venezia e la Persia" című... okmánygyűjtemény jutott a kezemhez." — írja Vámbéry. A későbbiekben közli, hogy a XII. dokumentum Catarinus Zeno velencei diplomata 1473-ból küldött levelelt tartalmazza, melyben részletesen beszámol a perzsa uralkodó udvarában dolgozó magyar kollégái viselt dolgaíró. Mindezekről a Magyar Tudományos Akadémia Értesítójének 1867. évfolyamában olvashatunk. Később a fent említett velencei diplomata Uzun Hasszán megbízásából, mint Perzsia követe keresi fel Mátyás királyt.

Perzsián kívül más államokról is tudunk, akikkel élénk diplomáciai kapcsolatot épített ki Mátyás király. Így a "törpe" kaukázusi keresztény fejedelemségek mellett legjelentősebb a mameluk Egyiptom volt. Lázoi János, ki régi magyar diplomata családból származott, jutott el erre a földre. Sajnos saját leírását a létotakról — ha volt ilyen egyáltalán — nem ismerjük. Viszont barátjának, Félix Fabernek a jegyzeteiből nyomon követhetjük Lázoi munkásságát is. A nem politikai vonatkozású felfedezése az utókor számára, hogy leírást közöl a Magyarországról elrabolt; és mameluk katonának eladott honfittársaink tízezreiről. Mindezekről Tardv Lajos műveit nyújtanak részletesebb információt.

Ezek a kapcsolatok érdekesek ugyan, de semmilyen konkrét eredménnyel nem végződtek. Különösen az 1473-as terdsháni vereség után, mikor leáldozott Perzsia nemrég felkelt napja.

A második tervről, a Kismegoldásról szintén azt lehet megemlíteni, hogy a benne résztvevő közvetlenül veszélyeztetett államok közötti ellentét túl nagy volt ahhoz, hogy a szövetség létrejöjjön.

Bár Magyarország katonai, politikai, gazdasági ereje nem volt elég a Török Birodalom ellen, de a szövetségek kialakulásának lehetetlensége, és a sürgető kényszer mégis önmagára való hovatkozásra késztette az országot. Mivel a belső erőforrásait maximálisan kihasználta, új erőforrásokat kellett igénybe vennie, de ezek a határon

kívül nyugat felé voltak. Megerősödés útja a területi növekedés! Két lehetséges módjából, a békés perszonális unió létrehozásából és a hódításból csak az utóbbi volt elképzelhető, mivel a környező államok uralkodói nem tekintették Mátyást legitim uralkodónak. Egy közös királyság megteremtése a trónjába kerülhetett volna a magyar királynak. /Vitéz Mihály és köre ezért akarta behívni a lengyel királyt, és létrehozni a perszonáluniót./

Mint mondtuk, másik lehetséges út a fegyveres hódítás. Ennek megvolt a lehetősége, hiszen a török hadsereg nagy része a Balkánon és inkább a Földközi-tenger vidékén viselt háborút. A '80-as évektől kifejezetten jószomszédivá válik a viszony. Ezt bizonyítja a következő, Mátyástól a szultánnak küldött levél részlete is: "Ürvendünk, hoy megfelelő békét köthettünk egymással... Egyfelől méltatlannak tartottuk — miután egy vér folyik ereinkben —, hogy felséggaddal viszálykodjunk, másfelől, miután egyikünknek szabadsága sem sok hasznát látja a másik uralma alatt való élésnek, kölcsönös viszálykodás helyett könnyebb lenne más fejedelmek rovására bővíteni a hatalmunk alatt álló területet."

Mátyás által képviselt területszerző politikát halála után a Habsburg uralkodók folytatják, és megteremtik az erős, Ausztria köré felépített útközdállamot. Ezen történelmi tény bizonyítja nagy királyunk politikai éleslátását.

Törökellenes háborúk

Összefoglalva a magyar király törökellenes háborúit, három jelentősebb szakaszt különböztethetünk meg benne.

1. A védekezés és korlátozott célú támadás (1458-1464)
2. Erőgyengülés, helyi jellegű hadműveletek (1465-1483)
3. Viszonylagos béke (1484-1490)

Az első korszak volt Mátyás legeseménydúsabb szakasza a török politikában. Sorra érkeztek a hírek, hogy III. Mohamed szultán Magyarország ellen kíván tární. A támadás egyaránt fenyegette Boszniát, Havasalföldet és Moreat, Albániát és Szerbiát is.

Brankovics Lázár szerb despota halála 1458 januárjában adta meg a jelet a törököknek a beavatkozásra. Szendrőig vonultak az iszlám harcosok, és megszűnt a szerb államiság. Mintha újra a nagy törökverő időszak köszöntött volna be, az ifjú király sereget gyűjtött és délre

vonult. A török főszereg azonban nem támadott. Később elesik Szendrő és Galambóc vára. Vlad "Tepes", a havasalföldi vajda is behódol a szultánnak. Mikor azonban Boszniára akarta kitűzni az iszlám zászlaját a padisah, ezt már Mátyás nem nézhette tétlenül. Szövetséget kötött Velencével, és kapott vagy nyolcvanezer arany segílyt a pápától, de nem siette el a lé péseit. Télen támadott, mikor a török főszereg elvonult és 1463. december 26-án a kiéhezett Jajca a kezébe hullt. Ez az észak-boszniai terület politikailag és katonailag nagy fontosságú, hiszen a dalmáciai, horvátországi és a németországi utak csomópontját így kézben tarthatta az uralkodó. Egyszerűen hozzácsatolta a Magyar Királysághoz. Ennek nem nagyravágás vagy más emberi tényezői voltak. A török hadsereg sorra foglalta el a magyar király hűségére térített balkáni országokat. Ezeknek a kis államoknak uralkodói, például a fent említett Bosznia uralkodója, Tamás király egyaránt tartott a török és a magyar terjeszkedő törekvéseitől. Ezért többször panasszal élt a pápánál Mátyással szemben. A magyar király pedig nem tűrhette azt el, hogy esetleg a vonakodó szövetséges államok vezetőinek függetlenségi törekvése miatt a határvédelem átjárhatóvá váljon. Ezért a volt szövetségesek földjéből elcsatolt annyit, hogy a mélységi védelmet meg lehessen oldani.

Az erőgyensúly és a helyi jellegű hadműveletek (1465-1483) idején a török portyázók szinte minden évben pusztították a magyar végeket. Ennek ellenhatásaként jól szervezett ellenportyákat küldött a király a hódoltasági területre. A török fő erők Anatóliában a karamanokat szorítják a szultán elismerésére, míg a Balkánon Albánia ellen indult támadás. Ekkor Mátyás belebonyolódik a cseh háborúba, minek következtében a délvídek szabad préda lesz a törököknek, sőt 1474-ben a sziléziai hadjárat idején Nagyváradot is elpusztította egy portyázó sereg. Az 1475-ös évben Nagy István moldvai vajda út rá a Havasalföldön állomásozó ellenségre, némi magyar segédhaddal, majd megindult Mátyás is és bevette Szabács várát. Ez inkább politikai lépés volt. A vár nem számított túl jelentős erősségnek, és nem vonta magával a török megtorló akciót. Viszont kelet felé és nyugatra jó politikai lépés volt, különösen úgy, hogy a tényleg jelentős erősség, Szendrő elfoglalásának célját röppentette fel a "közvéleménybe." Rácz Gyula

kutatásainak tükrében láthatóvá lett, hogy egy ilyen nagyobb vállalkozásra nem volt felkészülve a magyar haderő.

Viszont 1479. október 13-án vívott kenyérmezei csata bizonyította a nehézlövesség és a cseh mintájú gyalogság harcászati fölényét a török sereggel szemben. Ausztria megtámadásakor pedig szándékosan gyengítette meg a boszniai védelmi állásokat, hogy a török portyázók szabadon átmeuessenek a területen, és pusztíthassák Alsó-Ausztriát. Az 1480-81-es évben Kinizsi szerbiai és boszniai portyái jelentős hadizsákmányt és a magyar fegyver iránti tiszteletet eredményeztek. Egy törökellenes katonai akció során hatvanezer balkáni személyt telepítettek át Magyarországra az elpusztult falvak újjátelepítésére.

A harmadik szakasz a viszonylagos béke időszaka (1484-1490) nem jelentett teljes fegyvernynyugvást, de a kialakult időszakos katonai egyensúlyt mindkét fél kihasználta saját pozícióinak megerősítésére. A török más hadszíntereken hódított, a Magyar Királyság pedig a nyugati terjeszkedésbe bocsájtkozott, amely végső soron a török veszély kialakulása miatt volt időszzerű.

Az elmondottakból kitűnik, hogy egy Hunyadi János-féle támadó vállalkozásra az ország ereje kevésnek bizonyult, de a békés gazdasági erősödésre és határok -- szűken a régi magyar határok -- kiépítésére a kor politikai helyzete nem engedett utat; másrészt akkor is gyenge maradt volna a szultán főerőivel szemben. A harmadik megoldás a nyugat felé történő hódítás lehetett, melynek eredményei a király korai halála miatt sajnos nem érhetek be. Az előbb tárgyalt keleti diplomáciája viszont mindig, uralma végén is dolgozott. Egy nyugati fejlett területekkel megerősített Magyarország létrejöttékor a keleti szövetségeseivel harapófogóba szoríthatta volna a Török Birodalmat. Ez a politika azonban nem élte túl őt. Műve, bár szép ívet mutat gazdasági, politikai és hatalmi tekintetben is, mivel nem fejeződött be, gyorsan összeomlott. De még romjaiban is intő jelként állt a Török Birodalom előtt, és megakadályozta 30 évig hazánk 1526-ban bekövetkezett katasztrófáját.

Papp Sándor

IV. évf. magyar-történelem szakos
tanárjelölt

Mátyás "cseh" zsoldosai

Közép-Európában — bár nem előzmények nélkül — a zsoldosintézmény a huszita háborúk idején, különösen a lipanyi csata után terjedt el. Kézenfekvő lenne azt állítani, hogy a Magyarországon is megforduló katonák terjesztették el a huszita tanításokat, de mégsem valószínű, ugyanis a rövidebb-hosszabb huszita megszállásnak kitett területeken nem mutatható ki jelentősebb hatásuk, hanem elsősorban az ország déli területén, a Szerémségben jelentkeznek, illetve igehirdetők innen Moldvába menekülve, majd onnan Erdélybe szivárogva terjesztik tanításaikat. Azért fontos ezt megemlítenünk, mert a szaktudomány már bebizonyította, hogy a magyarországi huszitizmus nem tiszta ideológia, hanem magán visel bizonyos patarén-kathar vonásokat, ami csak úgy képzelhető el, hogy az ország déli területén tanak keveredtek az ott évszázadok óta kimutatható bogumil eretnekség tanításaival. Anélkül, hogy részletesen be kívánnánk mutatni a két eretnekséget, néhány olyan adatra szeretnénk felhívni a figyelmet, amelynek jelentősége lehet mondanivalónk szempontjából:

A husziták tanításában központi szerepet játszik a két szín alatti áldozás, a konzakrált kenyeret Krisztus testének, a bort vérének tartják. Hitüket nyíltan megvallják, még zsoldos mentalitású prédikátoraikat is tisztelik. Ezzel szemben a bogumilok elvetik a mészáldozatot egészében, tagadják, hogy Krisztus valaha is megtestesült volna, tehát a szertartásban használatos kenyeret és bort közönséges ételnek tartják. Tiltják az esküt, de a hamis eskünek sem tulajdonítanak jelentőséget, ezért bárki letagadhatja vagy eltitkolhatja eretnek voltát; azt állítják, hogy csak "Péter apostol módjára élő pap birtokolja a Szentlelket", stb.

A magyarországi "husziták" tanításait éppen az ország déli területén működő inkvizítor, Marchiai Jakab jelentéseiből ismerjük.

Még annyit jegyezzünk meg, hogy a fekete a bogumilok szent színe, különösen tisztelik azokat az embereket, akiket — hitük szerint — valamiféle fekete testi jellel jelölték meg. (Ilyenek később a magyar történelemben Cár Jován Nevád vagy ismertebb nevén Cserni Jován, de ilyen a másik népvészér, Karácsony György is.)

A magyar hadviselés Mátyás trónralépésekor a zsigmondi elképzeléseken nyugodott: alapját a nemesi bandériumok rendszere és a nemesek fejenkénti felkelése jelentette, amit alkalmanként paraszti kereszteshad egészített ki.

Már Mátyás előtt is találkozunk azonban a magyar seregben zsoldosokkal, akik korszerűbb hadviselési rendszert képviselnek: Zsigmond és az a Hunyadi János, aki maga is szolgált Itáliában zsoldosként, alkalmaz ilyen harcosokat. Ez az új katonaelem segíti Mátyást is diadalra nyugati és törökellenes vállalkozásaiban.

A magyar zsoldosereg kialakulása a husziták második nemzedékével hozható kapcsolatba.

A huszita háborúk után harc és zsold nélkül maradt cseh katonák Zsigmond haláláról szinte megoldhatatlan kérdést jelentettek Magyarországnak. A Felvidékre vették be magukat, ellátásukat a nép fosztogatása biztosította; csak Mátyás idején nyílt lehetőség a garázdálkodás megfékezésére.

Mátyás 1458-tól részben engedmények adásával és pénzzel nyerte meg, részben pedig haddal győzte le a cseh zsoldosokat, akiknek egy része már a felvidéki hadjárat elején a magyarokhoz pártolt és Mátyás zsoldjába lépett. Vezetőjük, Zizka utolsó nagy tanítványa, a kiváló hadvezér Giskra volt, aki csak 1462-ben hagy fel a Mátyás-ellenes harccal, és csapataival szolgálatába lép. Az 1463. április 3-i bécsújhelyi szerződés értelmében Giskra átadja felvidéki várait, de Magyarországon maradhat; Solymos és Lippa meg birtokjuttatás fejében örökös szolgálatot fogad a királynak és katonai tanácsadója lesz.

Giskra és zsoldoserege átállásával nemcsak a Felvidék huszita-kérdése oldódik meg, hanem megjelenik a király leendő zsoldoseregének cseh magja is.

Másképpen alakult az úgynevezett "zebrák" sorsa. Erről leg részletesebben Bonfini tudósít.

Mikor Mátyás — írja — koronázása után a második évben a török ellen vonulva "Zágráb felé vette útját; a harmadik mérföldkönél Svehla többemagával elbocsátását kérte... végül a király engedelmével társaival együtt távozott, s Magyarországra visszatérve, a király Kosztolány nevű várát foglalta el, nem hadi, hanem rabló

fészkül. Aztán ama cseh "társaság"-ot, melyet "testvériség"-nek neveztek, s akik a római császárhoz szegődve akkor Morvaországban ütték fel nyári táborukat, sürgősen egybeszólítja /számuk mintegy hétezer volt/, és zsákmányolásra Magyarországra hívja őket; bőséges pusztítást, könnyű rablást ígért nekik... A Svehla által előbb elfoglalt Kosztolány nevű várat újjraépítették. Kettős bánccal és kettős árokkal vették körül, sűrűn raktak tornyokat a sáncre. Innen zúdultak ki rabolni a vidékre, falvakat, rőzsekerítéssel körülvett mezővárosokat égettek, elhajtották a nyájakat, rabul vitték mindenkit, az ellenkezőket levágták és mindenkit kifosztottak."

A visszatérő király ostromzárral vette körül a várat és kiéheztetésére rendezkedett be. Mikor Svehla helyzete tarthatatlanná vált, serege megbízhatóbb részével egy éjjel kiszökött a várból, de felfedezték és üldözőbe vették. Akiket a menekülők közül nem vettek agyon a környék posszúszomjas parasztjai, köztük Svehlát is, a király elé hurcolták...

"...másnap a vár kapuja előtt hosszú sor akasztófát állíttatott fel, néhányat magasabbra ácsoltatott. Azután mindnyájukat elvezették a kivégzésre. Várbeli társaikkal szemben, szemük láttára függesztettek fel kétszázötvenet, a magasabbakra a rangosabbakat: középen Svehlát, jobbján papját, balján kardhordozó szolgáját." A várbeliek erre megadták magukat, de fogságukban szinte valamennyien a budai várnagy kapzsiságának estek áldozatul. Bonfini végül így összegzi mondanivalóját: "Ama cseh seregből tehát, mely egészben hétezer emberből állt, így csak igen kevesen menekülhettek meg; éhség, fegyver emésztette el őket, majd az utolsó szálig. Ez volt ennek a "testvériség"-nek vége."

A fentiekből mindenképp kiemelendőnek tartjuk azt a tényt, hogy Svehla papját is a főbűnsők között büntetik.

A lázadó életben maradó része királyi szolgálatba lép, s igyekszik megszolgálni a kegyelmet.

Közéjük tartozik Hag Ferenc, azaz Frantisek Hag -- mint Imokai Tóth Zoltán írja: "a később feketének nevezett királyi zsoldossereg kapitánya". A vezérek közül az ő helyzete a legszilárdabb: a király singularis stipendarius a cseh háború idején.

E hadakozás (1468-1478) legfőbb eredménye, hogy ekkor szerveződött meg a királyi zsoldossereg és ekkor bizonyosodott be nélkülözhetetlensége a nyugati irányú magyar hadviselésben.

Mátyás háborúját a cseh koronáért vívja. Nagyszabású hadi vállalkozásához a főpapi és főúri bandériumok erejét is igénybe veszi. Valójában ezek is zsoldért harcolnak a magyar határokon kívül, de mégsem tekinthetők valódi zsoldosoknak. Olyan hadviselő familiárisok, akiknek a zsoldpénzét uruk vágja zsebre, aztán vagy részesíti belőle seregét vagy nem.

A valódi zsoldos mag etnikailag rendkívül heterogén összetételűnek tűnik. A magyarok, csehek és rácok tábora nem feltétlenül jelent nemzetiségi megoszlást: a három taktika elkülönülését is jelezhetnék így. Azaz a magyarok a nehéz lovasságot, a rácok a könnyű lovasságot, a csehek a királyi gyalogságot rejthetik.

A nyugati háborúk seregei a délkelethez mérten kisebb létszámaik, de minőségileg magasabb rendűek. Amíg a király seregének több mint a felét a hadra kelt nemesek és paraszti keresztesek adják 1458-ban, addig 1468-ban a pozsonyi országgyűlésen Mátyás a rendkívüli hadiadó megszavazása fejében egy esztendőre mentességet ad a nemesek személyes hadbavonulása alól. Tehát ekkor már, s a szóbanforgó hadszíntéren mindenekelőtt zsoldos csapatokat kívánt bevetni.

Délen a rövidebb, honvédő jellegű hadjáratokhoz Mátyás elsősorban a megyei, másodsorban a területileg érdekelte főúri bandériumok erejét vette igénybe, de ekkor keresztes népfelkelést is hirdetett. Ilyenkor a sereg nagymértékben felduzzadt.

A nyugati háborúk hosszabb hadjárataiban és az elfoglalt területek megtartásában képzett és állandóan rendelkezésre álló seregre volt szükség. Különösen az ausztriai hadműveletek idején, amikor az elfoglalt területeken adószedésre és őrsgadásra is szükség volt.

Ekkorra, valószínűleg uralkodó etnikuma alapján, de az sem zárható ki, hogy a várak őrsgét adó, döntő többségben gyalogos alakulatok miatt, a király állandó hadseregét kifejezetten cseh seregnek mondják.

A zsoldossereg a második, fényes korszakát, mely a 70-es évek közepétől a király uralkodásának utolsó évéig tart, dicsőséges kornak is nevezhetnénk hadi sikerei miatt. Ezeket a katonákat -- bár

elnevezésükben még gyakran előjön a cseh jelző -- már nem vallási meggyőződés főtí, mint Zizka huszitáit: elsősorban a zsold és Mátyás személyes hatása az összetartó és hajtóerő körükben.

Az is bizonyítható, hogy ennek a seregnek az összetétele már egyáltalán nem egyértelműen cseh etnikailag. Számos lengyel, (Komorowsky, Thalafus), sziléziai (Pernstein, Tettauer), morva (Podmanitzky) van köztük, de nem hiányoznak a magyarok (Egerváry, Szentalkósi, Dávidházy), székelyek, szászok sem; sőt Mátyás maga ír arról, hogy elfogott törököket is zsoldjába fogadott.

A cseh jelleget legfőképpen az erősíti továbbra is, hogy kapitányaik döntő többsége (Boskowitz, Dabis Cernahora, Frantisek Hag, Jan Haugwitz, stb.) valóban cseh származású.

A király halálával vége szakadt az úgynevezett dicsőséges korszaknak.

A sereg főparancsnoka a Corvin János öröklését biztosítani akará glogauai háborútól kezdve a biskupitzi Jan Haugwitz.

Mátyás halálakor a zsoldoshad részben Ausztria váraiban, részben sziléziai "pihenőn" tartózkodik. Itt keresik meg őket Miksa császár, illetve Corvin János követei, hogy a maguk számára nyerjék meg erejüket. A fizetetlen német zsoldosok javarészt át is állnak a császár oldalára.

A sereg egy jelentős része azonban a váradi püspök ajánlatát fogadja el, és százezer arany ellenében Ulászló pártja szolgálatába áll.

Fegyvereseivel Ulászló trónrajutását segíti elő -- mit sem törődve azzal, hogy a "pénztelenségéről" híres királyjelölt ezt az összeget is kölcsönből fedezi, s további "foglalkoztatásukra" egy lyukas garasa sincs.

Szapolyai, a másik fővezér, ugyancsak önző politikai számításból gyakorlatilag egy kardcsapás nélkül lemond Ausztriáról, s így a császár oldalára átállni nem kívánó seregrész teljes bizonytalanságban van. Jórészt ezért válnak Haugwitz személyes hívévé. Csak vezérében bízva az a fizetetlen zsoldoshad előbb vagy utóbb szembe fog kerülni a feudális Magyarországgal.

A zsoldosokra azonban ekkor még szükség van. Északra küldik őket, ahol az ország területére kétszer betörő Albertet sikeresen

üzik ki. A beígért zsoldfizetés azonban elmarad.

Erre többször volt már példa korábban is, de vagy mégis idejében összegyűlt a pénz, vagy Mátyás kemény intézkedései elajét vetették a zsold fizetéséig a komoly lázadásnak.

Most azonban csak részekre osztják a sereget fizetés helyett. Részben a Délvidék fővezére, Kinizsi parancsnoksága alá kerülnek, ezeket Szegedre irányítják; kb. 1000 gyalogost pedig közvetlenül Nándorfehérvárra küldenek a várórség erősítésére.

Zsold és ellátás híján e seregrészek csak abból tudnak megélni, amit a lakosságtól vesznek el erőszakkal. Kinizsi ekkor nyomtatékosan parancsba adja, hogy vessenek véget a fosztogatásnak, ám zsoldot továbbra sem küld, így minden marad a régiben; a lakosság pedig joggal elégedetlenkedik, a kárvallott földesurak panaszáradata egyre duzzad. Végül a Délvidék főparancsnoka a főúri bandériumok segítségével és a fegyverbe szőlított paraszttal együtt vonul Mátyás híres zsoldoshadának maradéka ellen, "ad villam Piscinam vocant", és ott megütözköznak.

A vélemények megoszlanak arról, hol zajlott le az a csata, amely a Haugwitz-vezette zsoldossereg pusztulását eredményezte.

Néhány tudós azt a nézetet fogadja el, hogy a csatára a mai Kiskunhalas mellett került sor. Ezt támasztja alá az a Bonfini által is feljegyzett tény, hogy a királyi sereg eltartására a szabad királyi városokat és mezővárosokat kötelezték ebben a korban.

Más vélemények szerint a Száva partján, valahol Valkó vármegyében, Racsa vára mellett történt az ütközet. S a forrásban szereplő Segedinum valójában Singidunum, azaz Nándorfehérvár lenne. Valószínű azonban, hogy itt a két seregrész — a Nándorfehérvárra és a Szegedre irányított — összezavarása történt, s akkor ebben az esetben is a kiskunhalasi színtér valószínűsíthető.

Am bárhol történt is az ütközet, tény, hogy Haugwitz seregének szekérvárát megsemmisítették, s a csellel megbontott hadrendű csapat a színlelt megfutamodást alkalmazó Kinizsi számára könnyen felszámolhatóvá vált.

E seregnek kb. harmada élte túl a katasztrófát. Őket fogságba vetették és Budára szállították, ahol 1493. január 6-án ígéretet

tettek: a király és a nép ellen többé fegyvert nem fognak, ellenséghez nem csatlakoznak, az országból békével kivonulnak és zsoldjukról lemondanak. Ez az ígélet volt "a fekete sereg sírírta".

Az ígélet után Haugwitzsal a morva határ felé kerülve Ausztriába indult a vert zsoldoshad. Itt néhány várat elfoglalva -- jobb lehetőség nem lévén -- ismét csak fosztogatásból tudtak megélni. Ezért sorsuk itt sem lehetett más, mint a Délvidéken: május közepén a császár serege mért rájuk csapást, s gyilkolta meg kegyetlenül a vereséget túlélőket.

A Mándorfehérvárba osztott ezer főnyi gyalogság is hasonlóan siralmas véget ért.

1494-ben Kinizsi arról a be nem bizonyított védről értesült, hogy az őrség tagjai egyezkednek a törökkel, s árulásra készülnek. Erről azonban mindennél többet mond, ha Bonfini elbeszélését idézzük: [Kinizsi] "Pál pedig, amikor meghallotta, hogy az őrkatonák Görögfejevárnak a török kézre való átjátszásáról szönek terveket, az összeesküvés főkolompósaira azonnal csapatokat küldött, és ezek iszonyú kínzások után bevallották a bűnt, mire borzalmas és -- azt hiszem -- sosem hallott büntetéssel sújtotta valamennyit, tudniillik a leggyalázatosabb börtönbe csukta valamennyit, minden nap egyet közülük kecske módjára nyársra húzatott, ezt tűzön ropogósra süttette, és társainak elédélül adta, a rettenetes lakoma szörnyűségét növelendő, meg-megkérdezve, ínyükre való-e az áruló húsa; végül pedig, amikor már nem maradt közülük senki, akivel az utolsót megetessék, ezt, megvonván tőle a szükséges táplálékot, lassan halálra éhezlette."

Ezen a ponton érkeztem el dolgozatom utolsó kérdéséhez: vajon miért nevezik Mátyás halála után a harmadik esztendőtilt zsoldosseregének ezt a Délvidékre került maradványát fekete seregnek. (Az eredeti forrásokban: Arma nigra, Exercitus niger, Swarz heer, Cohortes nigrorum.)

Egyes feltevések szerint a fekete jelző a télen-nyáron szabadban táborozó katonák napbarnította arcáról kapta nevét.

Más kutatók úgy vélik, hogy a páncélosok vértjeit maratták feketére a korrózió ellen, s a név így automatikusan az ültözet színét fedi.

Egy harmadik csoport véleménye az, hogy a híres zsoldosvezér, a biskupitzi Jan Haugwitz nevét viseli a sereg, aki Fekete Haugwitz néven is szerepel a 90-es évekről szóló forrásokban.

Az a tény, hogy a "fekete sereg" elnevezés csak Mátyás halála után fordul elő, ezt is sugallhatja, hogy az urát gyászoló zsoldos-had fekete zászló és gyásza vontja maga után ezt az elnevezést.

Nem érzem eléggé felkészültnek magam ahhoz, hogy ezt a vitát eldöntsem, csupán kiegészíteni szeretném egy addig elhanyagolt tényező bevonásával. A Catalogus abbatum Saganensium írja, hogy amikor hercegük, János szembeakart Mátyással, a magyar király délvidéki "részben hitetlen, részben romlotthitű hadinépét" küldött ellene a szerb despota (valószínűleg a szürényi bán érteendő alatta) parancsnoksága alatt. A "hitetlen és romlotthitű" jelző valószínűleg balkáni népekkel korábban együtt gyakran használt "heretici et schismatici" sztereotípiá helyett áll. Elmondja ezekről, hogy "az egyházat megszenteltelenítették, Krisztus testének szakramentumát a szentségtartókból kidobták és azokat egyéb szent adényekkel és ruhákkal együtt profán célokra használva elrabolták." Hasonló történetet mesél el Bonfini is a déli végeken táborozó "veterán csehek úgynevezett fekete seregének" fosztogatásai kapcsán: "az egyik katona vakmerősége és oktalansága miatt... a templomból elrabolta a Krisztus Urunk testét magába zárd ezüst ládikát, és a szentséges testet gyalázatos és hallatlan elvetemültséggel a földre hajította."

Miért tulajdonítunk e részleteknek nagy jelentőséget? Mert a husziták nem vetették el a misédíszítést, a kenyér és bor keresztény misztériumát — ellentétben a bogumilokkal, akik nem hittek abban, hogy a kenyér Krisztus valódi teste. Itt utalunk vissza ama megtorlási módra, ahogyan Kinizsi kivégeztette a cseheket. Bár a forrás szó szerint nem mondja, implicite benne van, hogy céltudatos volt kiirtásuk módjaitak megválasztása.

Az elv, ami szerint eljár, nem ismeretlen: "ha nem hiszitek és veszitek magatokhoz a kenyeret, Krisztus testét, egyétek meg annak testét, akinek félrevezető szavaira hallgattatok."

Csak emlékeztetőül, a pápa teljes hatalmú követének, Bakócz Tamásnak a kereszties hadat beszüntető parancsával szembahelyezkedő, az

egyházi kiközösítést semmibe vevő, seregében ugyancsak sok délmagyarországi elemet felvonultató, s a fentiek miatt ugyancsak isten-tagadó eretneknek nyilvánított Ódza Györgyöt és híveit hasonlóképpen büntetik. A katasztrófa után pedig éppen ezen a területen tűnik fel egy "fekete ember", Csérni Jován.

E sereg kaphatta nevét a szent színének a feketét tartó bogumil eretnekség révén is.

Nem véletlen tehát, hogy ezt a sereget éppen akkor és azt követően nevezik "Feketének", miután a Délvidékre került; és az sem lehet véletlen, hogy éppen a "veterán csehek serege" ez, akik még emlékeznek a huszita tanításokra, s új, ideológiailag aktív eretnek közegbe kerülve a tanítások felé fordulhattak.

Azt mondhatjuk tehát, hogy azt a huszita zsoldossereget, amelybe Mátyás "cseh zsoldosai" is besorolhatók, eredendően vallási indítékok hívták életre, s végül — a sors forgandósága révén — elvesztésének ürügyét is vallási képzetek motiválták.

Olajos Terézia

I. évf. magyar-történelem szakos

főiskolai hallgató

Adalékok a búcsúk történetéhez a középkori Magyarországon

Ebben a dolgozatomban két kérdést szeretnék érinteni: az első Mátyás egyházpolitikájának megítélése és jellemzése, a második pedig egy mostanáig kevésbé vizsgált és elhanyagolt területről kíván megemlékezni, Mátyás és a pápai búcsúengedélyezés kapcsolatáról.

1.

Ha az első kérdés első felét vizsgáljuk, elmondhatjuk, hogy kevés olyan történeti kérdés van, amelynek megítélésében a történészek véleménye annyira egybehangzó lett volna az idők folyamán, mint a kérdésben. Első nagy egyházi történetíróink sötét színekkel, komor kifejezésekkel beszélnek Mátyás egyházpolitikájáról.

Rapaics Raymund egyházi történetírónk egyszerűen önkénnyel vádolja Mátyást. Így fogalmaz: "Mátyás az egyházi javadalmakra folyton növekvő sarcot vetett, s azok osztogatásában példátlan önkénnyel járt el." Ezt a koncepciót veszi át a pannonhalmi rendtörténet is.

Karácsonyi János már Mátyás egyházpolitikájában két korszakot különböztet meg, s a kettő közötti határt az 1471-72-es Vitéz János-féle összeesküvésben állapítja meg. Jellemzése szerint 1471-ig Mátyás Vitéz János befolyása alatt áll, s általában jóindulattal viseltetik az egyház iránt, 1471 után azonban "erkölcsileg is elbukott, mérhetetlen gőg és bujaság foglalta el a szívét, s erőszakos kényúrrá vált a magyar katolikus egyházzal szemben."

Fraknói Vilmos monumentális egyházi diplomáciatörténetében nem fogalmazza ugyan meg véleményét, de aki a Mátyásra vonatkozó, több mint száz oldalnyi anyagát átolvassa, hasonló következtetéseket vonhat le.

Végezetül még egy véleményt szeretnék megemlíteni. Szekfű Gyula a Magyar történet 3. kötetében sokkal óvatosabban jellemzi Mátyás egyházpolitikáját. "Korlátlan rendelkezést, -- említ -- amellyel a nagy egyházi javadalmakat, püspökségeket, apátságokat betöltötte. Sár a pápaság elvben mindig fenntartotta saját betöltésijogát, már Hunyadi Jánosnak, mint kormányzóknak sem csinált nehézségeket, amikor ez őrmaga neverte

ki a nagyjavadalmasokat. Mátyás ezt a magyar királyok főkegyúri jogára hivatkozva oly módon gyakorolta, s addig ment el, hogy a pápák ellentmondását hívta ki, s akik sokkal kevésbé fogadták el, mint atyjáét."

Láthattuk tehát ezekből a véleményekből, hogy a központi kérdés Mátyás egyházpolitikájában a főkegyúri jog érvényesítése volt. Minden akaratát, ha kellett szép szóval, de ha kellett fenyegetőzés útján is véghezvitte a pápai kúriánál.

Ezután megkísérlem Mátyás egyházpolitikájának rövid jellemzését, megtartva a Karácsonyi Jánosnál említett korszakolást.

Az 1471-72-ig terjedő időszakban négy fontos egyházkormányzati ügybe avatkozik bele a király, illetve intézi saját akarata szerint.

Az első a nyitrai püspökség ügye, amelynek kegyúri jogát rögtön uralkodása elején főudvarmesterére, majd nádorára, Gutti Országh Mihályra ruhazza át, oly módon, hogy ő és három fia nevezheti ki Nyitrán a püspököt, amiből az következett, hogy a nyitrai szék 1464. január 13-ig, Debrentei Tamás kinevezéséig betöltetlen maradt, jövedelmeit pedig a Gutti család élvezte. (Érdekességként jegyzem meg, hogy akkor sem kapja vissza a püspökség a várait, ezt a király magának tartja meg.)

A második fontos kérdés a korbáviai püspökség ügye, melynek székhelyét az állandó török becsapások miatt Módruszbá helyezi át. Ezzel nagyon kényes egyházkormányzati kérdéshez nyúl, hiszen a spalatói érsek joghatósága alól az esztergomi szék alá rendel egy püspökséget, méghozzá olyat, amelyet nem is a magyar királyok alapítottak, s így nem hivatkozhat kegyúri jogaira sem.

Az egyik legkényesebb ügy a zágrábi püspökség kérdése, hiszen három kinevezett püspöke is van. Erzsébet, majd V. László Debrentei Tamás pannonthalmi apátot és veszprémi prépostot ajánlja a zágrábi székbe, kinek végleges kinevezése csak 1454-ben történik meg. Közben I. Ulászló által kinevezett püspök is működik Csopor Demeter személyében; mindezek ellenére 1455-ben Cilley Ulrik érvénytelennek tekintve az előző kreációkat, Mondscheidel Boldizsár jogi doktort, belső emberét nevezi ki és ajánlja a pápának. Cillei halálával teljessé válik a fejtelenség, a főurak foglalják le a püspökség birtokait. Mátyás

1459-ben avatkozik először az ügybe és Debrentei mellett voksol — Rómával való jó kapcsolatai miatt —, s hűsége biztosításáért neki adja a cikádori apátságot is. Vitéz Jánosnak azonban az ügy illetén való rendezése nem tetszik, ezért kihasználva Debrentei római tartózkodását, elfoglalja és kirabolja a cikádori monostort. A pápa ugyan elégtételadásra kötelezi, Mátyás mégis úgy dönt, hogy Debrentei ellenében Vitéznek adja Zágrábot. A pápa hallani sem akar arról, hogy Vitéznek két püspöksége legyen, ezért is a sok huza-vona miatt Vitéz kénytelen lemondani a zágrábi püspökségről. Ekkor Mátyás döntő lépésre szánja el magát. Debrenteit a pápa akarata ellenére megfosztja a püspökségtől, s azt a még kánoni kort el sem ért Thuz Osvátnak adja. Csupor Demetert a módruszi széke helyezi át és nekiadja a pécsváradai apátságot, Debrenteinek pedig meghagyja a pannonthalmi és cikádori kolostort világi kormányzásra.

Végezetül ide tartozik az esztergomi szék kérdése, ahol is Szécsi Dénes halálával 1465-ben megüresedett érseki széket Vitéz Jánossal tölti be, újból érvényesítve királyi kegyúri jogát a pápa akara- ta ellenében.

Mátyás egyházpolitikájának arculatát nemcsak az egyes püspökségek ügyeibe való erőszakos beavatkozás jellemzi. Egyházpolitikájához hozzátartozik az is, hogy kezdeményezi az 1456-ban legendássá vált ferences szerzetes Kapisztrán János szenttéavatását, valamint Árpád-házi Margit kanonizációjának ügyében is tárgyalásokat folytat. 1463-ban Bátán jár és a híres Szentvér ereklye előtt komoly adományokat

tesz: két színarannyal szőtt kamuka kazulát	200 Ft értékben
két bőven aranyozott bíborszínű, szer- desjes alapszövetű kazulát	10 Ft értékben
két aranyos damaszt dalmatikát	16 Ft értékben
két bársony kápát	26 Ft értékben
két dúsán aranyozott bársony oltár- öltöztetőt	100 Ft értékben

II. Pál pápától kétszer is értékes ereklyéket kap. Krisztus halotti leplének darabkáját a garamszentbenedeki apátságnak adja, azt a gyönyökkel kirakott aranyfeszületet pedig, amelyben Szent Kereszt ereklye volt, magának tartotta meg. Itt kell megemlékezni még a szegedi Szent Demeter templomban tett miseruha felajánlásáról is.

1472-ben az összeesküvés leverése változást hoz Mátyás belpolitikájában és egyházpolitikájában egyaránt. Az eddig pártfogolt humanisták helyett szerzeteseket támogat, főleg ferenceseket és pálosokat. Itt jegyezném meg különös ragaszkodását a pálos rend iránt. Nekik adja az elhagyott csóti és zsámbéki prépostságokat, valamint megszerzi a cisztercitáktól Fehéregyházát, gondoskodik helyreállításáról és kolostort emeltet mellé. A második jellemző, hogy magyarok helyett nagyobb bizalma lesz a külföldiekben, amit kreációi is bizonyítanak: 1472 Beckensloer János, sziléziai (Eger, Esztergom)

1474 Ernuszt Zsigmond, német (Pécs)

1475 Veronai Gábor, olasz (Eger)

1475 Filipec János, morva (Várad)

1480 Aragóniai János, olasz (Esztergom)

1486 Estei Hippolit, olasz (Esztergom)

Mindemellett Mátyás csinál püspököt rokonából, Geréb Lászlóból (Erdély), sőt kancelláriája dolgozóit is főpapi javadalmakhoz juttatja: Nagylucsey Orbánt a győri, majd egri székebe, Várad Pétert a kalocsaiba, Bakócz Tamást pedig a győri püspöki székebe ülteti.

Amilyen problémás volt az első szakaszban a zágrábi püspökség ügye, olyan lesz most az esztergomi széke. Mátyás 1472. március 1-jén fogatja el Vitéz János érseket és Visegrádon záratja be. Április 1-jén azonban megkegyelmez neki, de az egri püspök felügyelete alá helyezi haláláig, az esztergomi széket pedig egyelőre fenntartja. 1474-ben Beckensloer egri püspököt teszi érsekké, aki azonban 1476-ban Friegyes császárhoz szűkik jelentős pénzzel és könyvanyaggal, s ekkor ismét 4 évig betöltetlen az érsekség, noha címét Beckensloer megtartja. 1480-ban a király önhatalmúlag megüresedettnek nyilvánítja az esztergomi széket és Aragóniai Jánosnak adja, azon "örök szerelmért, amelyt felesége iránt; s azon rokonszenvért, mit felesége testvére iránt, s azon kötelességet, mit apósa iránt érez és táplál." Azonban a császár és Beckensloer ragaszkodott az esztergomi székehez, ezért Jánost a pápa csak az esztergomi egyház lelki és világi kormányzójává nevezi ki, beiktatására csak 1484-ben kerül sor, 1485-ben azonban váratlanul meghal a római udvarban. Ekkor Mátyás választása Beatrix nővérének, Eleonórának alig 7 éves fiára, Hippolitra, a ferrarai hercegre esik, amint a pápához írja: "neki kötelessége a személye körül érdemeket

szerzeteket jutalmazni, s ezek közt azokat, kik sógorság kötelékével hozzártsatolva, a természet jogánál fogva tarthatnak igényt szeretetére, ezért nevezi ki sógorát, főképp felséges neje kérésére esztergomi érsekké." Ez azonban többféle kánoni akadályba ütközött. Először is Hippolit gyermek volt, másodszor VIII. Ince maga tartott igényt az esztergomi szék betöltésére, ugyanis Aragóniai János a római kúriában halt meg, és az ún. kúriális javadalmakat a pápa töltötte be. 8forza bíborost nevezte ki érsekké. Mátyás ellenszegül a pápa akaratának, mire az 1487-ben kinevezte Hippolitot az érsekség adminisztrátorává és ezzel a főegyházmegye a család kezébe került.

Több fontos kérdést nem érintettünk, azonban azt hiszem ez a néhány felsorolt példa jól szemléltette Mátyás különböző egyházipolitikai elképzeléseit.

2.

Mátyás politikáját támogatandó a pápák többször éltek a búcsúk engedélyezésének alkalmazásával. II. Orbán óta általános gyakorlat volt teljes búcsúkkal támogatni a Szentföld felszabadítását, majd pedig a török elleni küzdelmet. Ez annyit jelentett, hogy mindazok, akik felvették a keresztet, teljes búcsúban, azaz a már megbocsátott bűneik után visszamaradó teljes büntetéselengedésben részesültek.

III. Ince pápa kiterjeszti a teljes búcsú elnyerésének feltételeit. Ő ugyanis teljes búcsút engedélyez azoknak is, akik nem vettek ugyan részt keresztes hadjáratokban, de áldoztak erre a célra: azaz maguk helyett egy, vagy több katona felszerelésének költségét fedezték. Magyarország számára igazi aktualitást majd a török megjelenésével kap a keresztes búcsú. A kúria Zsigmond, Albert, Hunyadi János vállalkozásait is keresztes búcsúval támogatja, Mátyás alatt pedig egyik fontos finanszírozási forrás lesz.

1459-ben, amikor a török hadikészületekről hírek jutnak Európába, a pápai diplomácia két kérdéssel foglalkozik; az egyik Frigyes és Mátyás megbékítése, a másik egy török elleni nagyszabású nemzetközi összefogás, melynek eszköze a mantovai zsinat lenne. Carvajal bíboros útján történnek az előkészítő tárgyalások, kevés eredménnyel. A török készülődésének hírére Carvajal gyorsan intézkedik: naszádotok é pítet, valamint a pápához fordul segítségért és fölhatalmazásért, hogy keresz-

teseket gyűjthessen. A pápa 20 ezer aranyforintot küld és egy szeptember 8-án keltezett pápai bullát, amelyben a keresztes had gyűjtésének megkönnyítése végett teljes búcsút engedélyez, s búcsúbiztosul Sienai Mariánt nevezi ki. A búcsú kihirdetésével és eredményességével kapcsolatban sajnos egyetlen adat sem maradt fenn.

Még ugyanezen év őszén a mantovai zsinat elhatározza egy általános hadjárat indításának tervét. Ennek minél könnyebb szervezése érdekében adja ki II. Pius 1460 januárjában azt a bullát, melyben mindazok részére, akik a hadjáratban legalább 8 napig részt vesznek, vagy maguk helyett egy fegyverest állítanak ki, általános búcsút biztosít, továbbá ugyanezen bullában elrendelte, hogy az egyháziak jövedelmeik tizedrészét, a világiak harmincadrészét, a zsidók huszadrészét kötelesek a hadjárat költségeire beszolgáltatni. Sajnos a pápa halála miatt a vállalkozás reménye is szertefoszlott. II. Pál és IV. Sixtus alatt tovább folyik diplomáciai úton a Szentszék anyagi támogatásának megnyerése a törökellenes vállalkozásokhoz váltakozó eredménnyel.

Közben azonban Mátyás olyan fontos anyagi eszközt kap a pápától, mint a jubileumi búcsú. A jubileumi búcsút az európai devoció hozza létre azzal, hogy a XII. századra általánossá válik a római zarándokbúcsú és a XIII. század végére oly erősen terjed a keresztény világban a vélemény, hogy a pápák minden 100. évben teljes búcsút szoktak hirdetni, hogy VIII. Bonifác az 1300. évre teljes búcsút hirdet mindazoknak, akik Róma bazilikáit felkeresik és a szokásos feltételeknek — gyónás, áldozás, imádság a pápa szándékára — eleget tesznek. A bullába belefoglalta azt is, hogy minden századik évben legyen jubileumi búcsú. Utódai alatt ez az idő megrövidül. VI. Kelemen 50, VI. Orbán 33 évnél idősebbt állapított meg az egyes jubileumok között, II. Pál pápa pedig 1470-ben kiadott bullájában minden 25. évre rendelt el szentévet. Így vált az 1475. év is szentévvé, amely tömegesen vonzotta a zarándokokat Rómába, köztük sok magyart is, akik közül legelőkelőbb a bosnyák királyi címmel felruházott Újlaki Miklós lehetett, aki 110 fős bandériummal jelent meg az Örök Városban. A következő esztendőben a pápa kiterjesztette a jubileumot Rómán kívülre is — a történelemben először — segíteni akarván ezzel a török elleni hadivállalkozást.

Hirdetéséről, lebonyolításáról keveset tudunk, de egybeesett a híres Szabács megvásárlására indított hadjáratával; s ismerjük Mátyás azon keserű hangú levelét a pápához, amelyben így fogalmaz: "Ellenben én hányszor küldtem követeim és mily sűrűn intéztem Szentségedhez leveleimet, mégis szolgálataimmal nem érdemltem ki azt, hogy kérésomat meghallgassa, kivéve azt, hogy Szentséged országomnak jubileumot engedélyezett." Ezen jubileum alkalmával Gábor erdélyi püspök bonyolította le a búcsúkérdést, és két helyről maradtak fenn ezzel kapcsolatos oklevelek. 1475 decemberéből 7 oklevelet ismerünk Kassáról, egyet pedig 1476. április 4-ről Pozsonyból.

A kenyérmazái diadal ismét lendít a török elleni összefogás kérdésén. Mátyás különös gesztusa egyrészt, hogy a pápának elfogott török zászlókkal kedveskedik, másrészt, hogy a bíborosokat egyenként értesíti a csata eseményeiről, arra készíti a pápát, hogy újra egyetemes fellépésre bírja rá az európai hatalmakat, és 1479. június 1-jén kiadott bullájával Aragóniai János bíborost, mint legátust Magyar-, Cseh- és Lengyelországba küldte, hogy keresztes hadjáratot hirdessen a török ellen, s felhatalmazta, hogy mindazoknak, akik felveszik a keresztest, vagy akik erre a célra áldoznak, teljes búcsút hirdethessen, és tozedadót rótt ki az egyházi méltóságokra.

E jubileum történetét részletesen ismerjük. A bíboros legátus novemberben érkezett meg Budára és Mátyással együtt tették meg a szükséges intézkedéseket.

Az ország különböző részeibe búcsúhirdető papokat küldtek, és kijelölték a búcsúbiztosokat. A bái bencés apátságban például Lénárd apát és Gosztonyi János pécsi kanonok voltak a búcsúbiztosok. Feladatok az volt, hogy a felajánlott pénzzadományok fejében kiállították az illető részére a búcsúcédulát, vagyis azt a felhatalmazást, hogy maga választhassa meg gyóntatóját a jubileumi búcsú elnyerése céljából megkövetelt gyónás elvégzésére, valamint tartalmazta a feloldozási formulát, amellyel az illetőt a szabadon választott gyóntató feloldozhatta.

Ezután kijelölték azokat a helyeket, ahol a pénzzadományokat összegyűjtötték. Hibás kelettel ugyan, de ismerjük azt a IV. Sixtus nevében kiállított bullát, amelyben a pápa megbízza a veszprémi püspököt, hogy jelölje ki azokat a helyeket, templomokat, ahol a hívek a török ellen

segélyt nyújthatnak. A későbbi szentévek gyakorlata alapján ez rekonstruálható: a püspöki székesegyházak, Székesfehérvár, Buda, Kassa, Pozsony és Bata.

Végeztül rendelkeztek a begyűlt pénzek kezeléséről is. A magyarországi gyakorlat szerint a királyi kincstartó jelenlétében lehetett a jubileumi pénztárládákat felnyitni és az összeget is ő vette át. A befolyt összeg nagyságára támpont az 1500. évi jubileum, amikor is 120 ezer aranyforint folyt be. (Voltak azonban a ládákban üveg és rézdarabok, gót hamis pénzek is.)

1480 júliusában Aragóniai János visszatér Rómába, s ekkor helyettesül Antal Átri-i püspököt, a nápolyi király magyarországi követét rendeli. Mátyás még a jubileumi év bezárása előtt ismét Aragóniai Jánoshoz fordul azzal a kéréssel, hogy szeretné, ha a jubileum felajánlható lenne a purgatóriumban szenvedő lelkekért is. A kérés elintézéséről azonban nem tudunk.

Összegzőképpen megállapítható, hogy Mátyás egyházpolitikáját mindvégig a kegyúri joghoz való ragaszkodása és ennek bármi áron történő érvényesítése határozta meg. (Tulajdonképpen Zsigmondnak a nápolyi Lászlót támogató pápai politika megtorlásakor alkalmazott módszereihez tér vissza.) Ez szabta meg a király és a Szentszék viszonyát is, nagymértékben kihatott a belső egyházi életre, s a nepotizmus alkalmazásával együtt az egyházi fegyelem lazulását, elvilágiasodást idézett elő. Kihasználta ugyanakkor minden lehetőséget, még a szentéveket is arra, hogy a török elleni harc ürügyén pénzt csikarjon ki a kúriától, hogy azonban ennek felhasználása mire és hogyan történt, azt már nem e dolgozat feladata kideríteni.

Sümei József
főiskolai tanársegéd

A téma irodalma

BALÁZS Éva, H.

Mátyás a kortársak között. [szerk. --]

Bp. 1957. Bibliotheca, XXXIX. 201./2/ p. 8 t.

BALOGH Jolán

Mátyás király és a művészet.

Bp. 1985. Magvető, 475 p. 32 t.

BERZEVICZY Albert

Beatrix királyné (1457-1508).

Bp. 1908. Athenaeum, 695 p.

BERZEVICZY Albert

Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok.

[ed. --]

Bp. 1914. MTA, LXVII, (3), 544 p.

BORONKAI Iván—KAPITÁNYFfy István

Pápa vagy zsinat? (Aeneas Silvius Piccolomini. Válogatott levelek. [ed. --]

Bp. 1980. Magyar Helikon, 291, (2) p.

BORONKAI Iván—BELLUS Ibolya

Vitéz János levelei és politikai beszédei

Bp. 1987. Szépirodalmi K. 481, (1) p.

BRANCA, Vittore

Venezia e Ungheria nel Rinascimento. [a cura di --]

Firenze, 1973. Leo S. Olschki Ed. XVI, 498, (13) p.

BURCKHARDT, Jakob

A reneszánsz Itáliában

Bp. 1978. Képzőművészeti Alap K. 367 p.

CROCE, Benedetto

Storia del regno di Napoli.⁵

Bari, 1958. Laterza, XI, 444 p.

CZIMER Károly

Kitől eredt Mátyás király fekete seregének elnevezése? (Szeged és Halas szerepe a fekete sereg feloszlásában.)

Szeged, 1926. 30 p.

DÖRY, Franciscus -- BONIS, Georgius -- ÉRSZEGI, Geisa -- TEKE, Susanna

Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. (1458-1490). [ed. --]

Bp. 1989. Akadémiai K. 391 p.

ÖLMERTH Dezső

A két Hunyadi

Bp. 1985. Panoráma, 277 p. 2 t.

ELEKES Lajos

Mátyás és kora

Bp. 1956. Művelt Nép, 188 p.

FENYVESI László

Magyar-török diplomáciai kapcsolatok Mátyás király haláláig

Hadtörténelmi Közlemények, 103(1990). 74-99. p.

FRAKNÓI VILMOS

Hunyadi Mátyás király (1440-1490)

Bp. 1890. Franklin, 416 p.

FRAKNÓI Vilmos

Mátyás király levelei (Külügyi Osztály .) [ed. --] I-II.

Bp. 1893-1895. MTA, XIII, (3), 496; LXX, (2), 406 p.

FRAKNÓI Vilmos

Mátyás törekvései a császári trónra

Bp. 1914. MTA, 86 p.

GERÉB László

Bonfini: Mátyás király. (Tíz könyv a Magyar Történet-ből.)

[ford. --]

Bp. 1959. Magyar Helikon, 354, (3) p.

JÁSZAY Magda

Párhuzamok és kereszteződések. (A magyar-olasz kapcsolatok történetéből.)

Bp. 1982. Gondolat, 429 p. 36 t.

JÓÓ, Tiburce

La politique extérieure du roi Mathias

Nouvelle Revue di Hongrie 36(NS. 12) (1943). jul. (I.) 42-50.

KARDOS Tibor

A renaissance Magyarországon

Bp. 1961. Szépirodalmi K., 686 p.

KARDOS Tibor--V. KOVÁCS Sándor

Janus Pannonius. (Tanulmányok.) [szerk. --]

Bp. 1975. Akadémiai K., 600 p. 1 t.

KARDOS Tibor

Galeotto Marzio: Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásai-ról és tetteiről szóló könyv. [szerk. --]

Bp. 1979. Magyar Helikon, 138 p.

KISFALUDY Katalin

Matthias rex

Bp. 1983. Gondolat, 210, (3) p.

KISS Dénes

Igy élt Mátyás király

Bp. 1990. Móra, 168, (4) p.

KLANICZAY Tibor

A kereszteshad eszméje és a Mátyás-mítosz

Irodalomtörténeti Közlemények, 79(1975). 1-14.

KLANICZAY Tibor

Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del Rinascimento [a cura di --]

Bp. 1975. Akadémiai K., 437 p. 4 t.

KLANICZAY Tibor

Janus Pannonius művei. Magyarországi humanisták. [szerk. --]

Bp. 1982. Szépirodalmi K., 1412 p.

KOVÁCS Sándor V.

Magyar humanisták levelei (XV-XVI. század) [szerk. --]

Bp. 1971. Gondolat, 711, (1) p.

KOVÁCS Sándor, V.—BALLÉR Pirooska

Mátyás király levelei (1460-1490)

Bp. 1986. Szépirodalmi K., 218, (2) p.

KUBINYI András

Mozgósítás és hadseregellátási problémák Mátyás alatt.

Hadtörténelmi Közlemények 103(1990). 66-73.

KULCSÁR Péter

Humanista történetírók. [szerk. --]

Bp. 1977. Szépirodalmi K., 1195, (3) p.

LASSERE, David

Le roi Mathias Corvin et les Suisses

Nouvelle Revue de Hongrie, 36 (NS. 12) (1943). jul. (I.) 50-59.

LUKINICH Iara

Mátyás király. (Emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára.)

[szerk. --] I-II.

Bp. 1940. Franklin, 574, (1); 522, (2) p.

NAGY Iván—NYÁRY Albert

Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából (1458-1490).

[ed. --] I-III.

Bp. 1875-1877. MTA, XXIII, (1), 390; XXI, (3), 448; XXVII, (1), 447 p.

NEHRING, Karl

Mátyás külpolitikája

Történelmi Szemle, 21(1978). 427-440.

NEHRING, Karl

Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich.

(Zum hunyadisch - habsburgischen Gegensatz im Donauraum.)

München, 1975. Oldenbourg, 244 p.

OTETEA, Andrei

A reneszánsz és a reformáció.

Bp. 1974. Gondolat, 438 p.

RÁZSÓ Gyula

Hunyadi Mátyás török politikája

Hadtörténelmi Közlemények, 22(1975). 305-348.

RÁZSÓ Gyula

Mátyás hadászati tervei és a realitás.

Hadtörténelmi Közlemények, 103(1990). 1-30.

RÁZSÓ Gyula--V. MOLNÁR László

Hunyadi Mátyás. (Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára.) [szerk. --]

Bp. 1990. Zrínyi, 413, (2) p.

SALVATORELLI, Luigi

Olaszország története. I-II.

Bp. 1943. MTA, 411, 423 p.

SCHÜNHERR Gyula

Hunyadi Corvin János (1473-1504)

Bp. 1894. Franklin, 332 p.

SZKAZKIN, Szergej Danilovics

Izstorija Italii v 3 tomah. I. [ed. --]

Moszkva, 1970. Nauka, 574 p. 1 térk.

TARDY Lajos

Régi hírluk a világban

Bp. 1979. Gondolat, 330, (1) p.

TEKE Zsuzsa

Mátyás a győzhetetlen

Bp. 1990. Helikon K., 238, (3) p.

THALLÓCZY Lajos--HORVÁTH Sándor

Jajca (bánság, vár és város) története. (1450-1527) [ed. --]

Bp. 1915. MTA, CCCLXXX, (2), 442 p.

TÓTH-SZABÓ Pál

A cseh-husza mozgalmak és uralom története Magyarországon.

Bp. 1917. Hornyánszki ny. XVI, 474 p.

TÓTH Zoltán

Mátyás király idegen zsoldos serege (a fekete sereg).

Bp. 1925. Stadium, 376 p.

VESZPRÉMI László

Magyar vonatkozású források Otranto ostromáról. (1480-1481)
Hadtörténelmi Közlemények, 103(1990). 105-112.

VIVES, Jaime Vicens

Fernando el Católico principe de Aragon, rey de Sicilia.
(1458-1478) (Sicilia en la política de Juan II. de Aragon.)
Madrid, 1952. Estades, 508 p.

ZARNÓCZKI Attila

Fegyverzet, katonai felszerelés, hadsereg Magyarországon Hunyadi
Mátyás korában.
Hadtörténelmi Közlemények, 103(1990). 31-65.

K Ö Z R E M Ő K Ö D Ő K

Albert Gábor	Gallina Dóra
Annus Gábor	Gecsei Krisztina
Árpádfalvi Zsolt	Gombos András
Bakai Nikolett	Gulyás Szilvia
Bakos Gábor	Gyetvai József
Balaton Csilla	Hajós Károly
Balogh Lajos	Harsányi Anikó
Baranyi Imre	Hegedűs Márta
Baróczy Edit	Hegedűs Zsuzsanna
Bereczky András	Hollósi Zsolt
Berényi Andrea	Horváth Orsolya
Berényi Beáta	Huszárik Andrea
Béres Éva	Jandrasits Orsolya
Bod Tamás	Kancsár Attila
Bodor Éva	Kapai Éva
Borbély Eszter	Károlyi Rita
Bóta Melinda	Kersner Ákos
Csaba Irén	Kertész Ferenc
Cseh Erzsébet	Kincses Edit
Csillag Edina	Kiss Zoltán
Csima Katalin	Kónya Mária
Csordós Albert	Kovács Ágnes
Csőszi Barbara	Kovács Andrea
Dancsa Attila	Kovács Győző
Dári Lajos	B. Kovács Szilvia
Deák R. János	Kovács Szilvia
Dohnál Ada	Kozma Mariann
Dugár Éva	Könyves Ágnes
Faláb István	Kőszegi Karolina
Faragó Csaba	Kulcsár Ilona
Farkas Andrea	Kulmen Tibor
Farkas Egon	Kurucz Krisztina
Fegyveres Gábor	Künsztler László
Fejes Zsuzsanna	Lázi Andrea
Fekete Éva	Lengyel Tamás
Fóris Antal	Lévai Klára

Lévai Veronika
Makra Flóra
Marschalek Norbert
Makis Csilla
Mészáros Ildikó
Mészáros Tamás
Miskucza Tünde
Molnár Katalin
Mónicz Gábor
Nagy András
Nagy Gabriella
Nagy László
Nagy Tamás
Nemes Gabriella
Németh Gabriella
Németh Zoltán
Oláh Kálmán
Olajos Terézia
Pallag Mária
Paládi Zsolt
Panker Csaba
Papp Andrea
Papp Sándor
Paradi Zsolt
Patyi Gábor
Páli Éva
Pányi Ildikó
Pécskai Gabriella
Peák Terézia
Pócsai Mária
Podonyi Márta
Polyák Adrienn
Potápi Árpád
Pozojevich Ildikó
Purgel Beáta
Rabi Krisztina
Rácz Posztós Helga
Rózsa Csilla
Zöldi László

Rajczi Antal
Rostás Mónika
Sebestyén Katalin
Sebők Szilvia
Soós Mihály
Sütő Annamária
Szabados Márton
Szabó László
Szabó Zsuzsanna
Szalai Judit
Szárász N. Tamás
Szarka Mariann
Szarvas Annamária
Szatmári Gábor
Szenkeő Kinga
Szeremlei Erzsébet
Szigeti Zsolt
Szintai Éva
Szunyvi György
Takács Andrea
Takács Erika
Tamás Attila
Tarnai Attila
Tiszai Tímea
Tomori Gábor
Torda Molnár Ákos
Tóth Ákos
Tóth Ildikó
Tóth Judit
Török Terézia
Vajai Krisztina
Vajda Csaba
Veszter Vilmos
Vida Róbert
Vidovenyecz Andrea
Vizinger Mária
Vucskics Ildikó
Wöfli Erika
Zsíros Ottó

Mindazoknak, akik múltbeteintő Kleió, fürtös Kalliópé, kellemős Thaleia s fürge Terpszikhoré oltáránál áldozva részt vállaltak Mátyás Emléknepünk sikerének kikovácsolásából, s bábáskodtak jelen kötetünk megszületése körül, megkülönböztetett tisztelettel mecénásainknak, Dancsa Dezső okleveles kertészmérnöknek (Bácsalmás) és Maczelka Antal őstermelőnek (Tiszasziget), illő reverenciával intézményünk vezetőinek és segítőkész kollektíváinak -- a Főigazgatóság, a Gazdasági Igazgatóság és a Tanulmányi Osztály, az Ének-Zene, a Rajz és Testnevelési Tanszékek munkatársainak -- szívből köszönjük lekötélező és lelkes közreműködésüket.

Történettudományi Tanszék

IV. Béla Kör

Batu-kán Kör

Belvedere Meridionale

szerkesztősége

Felelős kiadó: Annus Gábor -- Szegfű László

Készült a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Nyomdájában, Szegeden, az Úr 1990. esztendejében, Fülöp és Jakab apostolok ünnepének nyolcadában.

JANUS PANNONIUS

Mátyás magyar király válasza Antonio Costanzi olasz költőnek

/részlet/

Majd ha a lenge zefír széttörte a jégtakarókat,
s elhintette a lágy földön a friss füveket,
sátoraink ismét a virító réteken állnak,
s tán valahonnét majd támogatónk is akad.
Most még -- hisz te tudod -- nincs nemzet a földön olyan, kit
árva ügyünk mellé volna a lelkesedés.
Gallia alszik. Ibéria? Nem fontos neki Krisztus.
Anglia pártharcban veszti sovány erejét.
Elvetemült Germánia meg csak ülésezik egyre,
ad-vesz Itália, és pénzügyeket bonyolít.
Senkit sem bánt gondunk, legföljebb ha Velencét,
őt szerződéses jog köti össze velünk.
Hallottuk, hogy igen komolyan gyürkőzik a harcra,
karcsú gályáit rengeti máris a hab.
Mennyire más a mi sorsunk, mint azoké: mi közömbös
lenni nem óhajtunk, s persze nem is lehetünk.
Sokkal szomszédabb annál a gyalázatos oszmán,
semhogy hosszabban hagyna nyugalmi időt.
Úgy döntöttem ezért, hogy folyton zaklatom én is,
csak ne emeljen a Sors gátat e tervem elé.
Erre tanít fennkölt példája magasztos atyámnak,
erre, amely hitemért éget, a szent szerelem.

/Csorba Győző fordítása/

6, 9
1

23
3

